

JAK WSPIERAĆ UCZNIÓW PONADPODSTAWOWYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH W PROJEKTOWANIU ROZWOJU EDUKACYJNO-ZAWODOWEGO?

Poradnik dla rodzica

Maciej Barczak

Autor: Maciej Barczak

Konsultacje merytoryczne: dr Mirosław Żurek

Recenzent: dr Monika Mazur-Mitrowska

Publikacja powstała w ramach projektu: **Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu – wspieramy rozwój kształcenia zawodowego w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Poznania**, finansowanego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014–2020, Oś priorytetowa 8: Edukacja, Działanie 8.3. Wzmocnienie oraz dostosowanie kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy, Poddziałanie 8.3.4. Kształcenie zawodowe młodzieży i dorosłych w ramach ZIT dla MOF Poznania, Nr umowy: RPWP.08.03.04-30-0002/16-00.

Partnerstwo projektu:

- Miasto Poznań (partner wiodący)
- Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu
- Powiat Śremski
- Gmina Oborniki

Publikacja dystrybuowana bezpłatnie

Źródła zdjęć:

<https://pixabay.com/pl/przygoda-wysoko%C5%9B%C4%87-wspinaczka-1807524/>

<https://pixabay.com/pl/czyta%C4%87-ksi%C4%85%C5%BCka-biblioteka-czytelnia-2784895/>

<https://pixabay.com/pl/drzwi-wybory-wyberz-decyzja-1767562/>

ISBN 978-83-7789-554-2

Copyrights:

Samorząd Województwa Wielkopolskiego,

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

Współpraca wydawnicza: Instytut Technologii Eksploatacji – PIB w Radomiu

Kopiowanie i rozpowszechnianie w całości lub w części dozwolone wyłącznie za podaniem źródła

Opracowanie wydawnicze: Anna Skrok

Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB

ul. K. Pułaskiego 6/10, 26-600 Radom, tel. centr. (048) 364 42 41

e-mail: instytut@itee.radom.pl, www.itee.radom.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
Część 1. Dlaczego rodzic jest potrzebny	7
1.1. Rozwój psychospołeczny	10
1.2. Rozwój zawodowy	12
1.3. Wiedza o rynku pracy	13
1.4. Możliwości stojące przed uczniem	15
1.5. Co jako rodzice powinni Państwo wiedzieć o możliwościach edukacyjnych dziecka?	17
Część 2. Indywidualny Plan Kariery (IPK) jako narzędzie służące wsparciu w planowaniu własnego rozwoju edukacyjno-zawodowego	21
2.1. Rola doradcy zawodowego	23
2.1.1. Plan spotkań doradczych w projekcie „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu”	24
2.2. Konstrukcja Indywidualnego Planu Kariery i rola rodzica	26
2.2.1. Pierwsza część IPK – Moje zasoby	26
2.2.2. Druga część IPK – Zawód, którego się uczę i który chciałbym wykonywać	32
2.2.3. Trzecia część IPK – Indywidualny plan działania	33
2.3. PK – podsumowanie	34
Część 3. Jak wesprzeć dziecko?	35
3.1. Więzy z własnym dzieckiem jako podstawa porozumienia	37
3.2. Jak (nie)rozmawiać?	39
3.3. Wspieranie czy wyręczanie?	42
3.4. Presja czy wolność wyboru?	43
Podsumowanie	45
Zalecana literatura	47
Bibliografia	49
Netografia	50

Szanowni Rodzice,

niniejszy poradnik powstał, ponieważ Państwa dzieci stoją u progu dorosłości, a wejście na rynek pracy i podjęcie pracy zawodowej będzie jedną z najbardziej istotnych aktywności w ich życiu. Warto więc, by decyzje dotyczące własnej ścieżki zawodowej oraz rozwoju zawodowego Państwa synów i córek były decyzjami przemyślanymi, wynikającymi zarówno z refleksji o sobie samym, jak i z wiedzy dotyczącej rynku pracy. Ponieważ wsparcie rodziców jest tu niezbędne – powstał ten poradnik. Jest on częścią większego zestawu – opracowanego w ramach projektu „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu – wspieramy rozwój kształcenia zawodowego w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Poznania”, w skład którego wchodzi:

1. Elżbieta Swat-Padrok: Jak wspierać uczniów ponadpodstawowych szkół zawodowych w projektowaniu rozwoju edukacyjno-zawodowego? Poradnik dla nauczyciela. Tom 1 – Doradztwo indywidualne;
2. Agnieszka Ciereszko, Natalia Kęsek: Jak wspierać uczniów ponadpodstawowych szkół zawodowych w projektowaniu rozwoju edukacyjno-zawodowego? Poradnik dla nauczyciela-doradcy zawodowego. Tom 2 – Doradztwo grupowe;
3. Bogna Frąszczak, Urszula Ksenycz, Rafał Woźny: Jak zaplanować rozwój edukacyjno-zawodowy? Poradnik dla uczniów branżowej szkoły pierwszego stopnia i technikum;
4. Maciej Barczak: Jak wspierać uczniów ponadpodstawowych szkół zawodowych w projektowaniu rozwoju edukacyjno-zawodowego? Poradnik dla rodzica.

Autorzy wyżej wymienionych publikacji mają duże doświadczenie w praktyce doradczej i stąd refleksja, by powstał poradnik skierowany do rodziców.

Uczniowie, szczególnie ostatnich klas liceów, branżowych szkół oraz techników, często poszukują wsparcia u profesjonalnych doradców. Podczas tych spotkań pytani są między innymi o to: *Czyje zdanie ma dla nich znaczenie? Z czyją opinią się liczą? Do kogo zwrócić się po pomoc?* Odpowiedź na te pytania jest niezmienna – to rodzice są osobami, którym dzieci najbardziej ufają. Oczywiście, grupa rówieśnicza ma również bardzo duże znaczenie, ale dorastające dziewczęta i chłopcy najchętniej uciekają się do wsparcia mamy i taty. Ten fakt nie dziwi, wzięwszy pod uwagę, że dzieci są z Państwem związane od początku swojego istnienia i to Państwo wprowadzali je w świat (nie tylko zawodowy), kształtowali ich wartości, światopogląd, uczyli radzenia sobie z trudnymi sytuacjami.

Świadomość tego jest z pewnością bardzo przyjemna, jednocześnie jednak podąża za nią odpowiedzialność i potrzeba odpowiedniego wsparcia Państwa synów i córek. Niniejszy podręcznik ma służyć temu, by pomóc Państwu wspierać własne dzieci w wyborze i decyzjach dotyczących przyszłej ścieżki edukacyjno-zawodowej.

Autorzy poradnika „Jak pomóc dziecku w podejmowaniu decyzji dotyczących kariery zawodowej. Poradnik dla rodziców” piszą: *Zmiany na rynku pracy, bezrobocie, wzrastająca stale liczba informacji na temat zawodów i dróg kształcenia wpływają na dezorientację, niezdecydowanie oraz niedoinformowanie młodzieży w zakresie projektowania własnej ścieżki kariery*¹. Największe trudności przeżywają uczniowie ostatnich klas stojący przed decyzją: *Czy uczyć się dalej? Czy próbować swoich sił na rynku pracy? Czas biegnie, nadchodzą egzaminy zawodowe, egzamin maturalny, koniec szkoły i pytanie: Co dalej?* nawet jeśli było odkładane, przychodzi samoistnie i wielu uczniów podejmuje decyzje w ostatniej chwili, zdając się na los. Jest to niekorzystne, ponieważ jest to decyzja nieprzemyślana, uczniom brakuje potrzebnych informacji i dodatkowo decyzja ta może być niepowiązana z ich predyspozycjami, zainteresowaniami, dotyczyć zaś nieracjonalnych aspiracji lub marzeń.

¹ A. Paszkowska-Rogacz (red.), *Jak pomóc dziecku w podejmowaniu decyzji dotyczących kariery zawodowej. Poradnik dla rodziców*. 2015.

Po ukończeniu szkoły średniej lub zawodowej nadal duża grupa młodych dokonuje przypadkowych wyborów przy poszukiwaniu pracy. Ponad połowa osób w wieku 18–19 lat nie posiada sprecyzowanych planów zawodowych. Wynika to głównie z braku doradztwa zawodowego, planowania kariery czy też braku wiedzy na temat metod efektywnego wybierania zawodu i poszukiwania pracy. Nie bez znaczenia jest tu też zachowanie rodziców, którzy często nie pomagają dzieciom w zdobyciu potrzebnej wiedzy na temat rynku pracy, być może również dlatego, że sami nie posiadają o nim dostatecznej wiedzy².

Jako rodzice nie musicie Państwo wiedzieć wszystkiego. Oczywiście jest, że trudno jest w krótkim czasie nabyć profesjonalną wiedzę o rynku pracy czy specjalistyczną wiedzę o rozwoju psychicznym Państwa dziecka tylko po, żeby skutecznie doradzić mu w wyborze zawodu. Jest to powód, dla którego warto korzystać z pomocy doradcy zawodowego. W ramach realizowanego projektu Państwa dzieci uzyskają wsparcie w tym zakresie. Skoro tak wiele pomocy można uzyskać od doradcy zawodowego, do czego potrzebny jest rodzic? Okazuje się, że jego rola w procesie kształtowania przyszłości edukacyjno-zawodowej dziecka jest nie tylko niezbędna, ale też oczekiwana – dzieciom zależy na wsparciu od rodziców. Tematykę tę rozwija Część 1 niniejszego poradnika.

Niniejszy poradnik został tak skonstruowany, by przybliżyć Państwu sytuację, w której znajdują się Państwa dzieci: etap rozwojowy, możliwości edukacyjne, sytuację na rynku pracy oraz to, co może zrobić dla nich doradca zawodowy i czemu służy tworzenie Indywidualnego Planu Kariery, a także pokazać, jak skutecznie można wesprzeć dziecko, które właśnie stało się dorosłym.

² #MłodziPrzyGłosie, Co wpływa na decyzje zawodowe młodych ludzi. Deloitte 2018 (na zlecenie Coca-Cola).

CZĘŚĆ 1.

Dlaczego rodzic jest potrzebny?

Państwa dzieci, kończąc branżową lub średnią szkołę, mają około 18–20 lat. Zakończenie szkoły to nie jedyne ważne wydarzenie w ich życiu. Uzyskują pełnię praw publicznych, tworzą pierwsze poważniejsze relacje uczuciowe, poszukują zatrudnienia – muszą podjąć bardzo wiele ważnych decyzji w krótkim okresie czasu, decyzji, które mogą wpłynąć na dalsze koleje ich życia. Wyniki badania #MłodziPrzyGłosie wskazują, że osoby w tym wieku, myśląc o przyszłości, czują się nieco zagubione. Wiele z nich nie ma „pomysłu na siebie”, nie do końca wie, co chce robić w życiu i wciąż szuka własnej drogi. W ramach odkrywania tej drogi młodzi wykazują dużą gotowość do podejmowania nowych wyzwań. Najbardziej istotnym autorytetem dla tej grupy wiekowej są rodzice (...)³.

Anna Paszkowska-Rogacz dodaje: *Rodzina ma znaczny wpływ na decyzje i wybory zawodowe, karierę, myślenie o sukcesie i rozwoju zawodowym. Z życia rodzinnego płynie wielopokoleniowy przekaz dotyczący widzenia różnych ról zawodowych, prestiżu zawodu i modelu pracy. Młodzi ludzie uczą się tu stylu życia, rozwijają swoje zainteresowania, czerpią pierwszą wiedzę z zakresu zawodów członków rodziny, uczą się pełnienia ról społecznych i zawodowych, tworzą hierarchię wartości związanych z pracą i życiem osobistym. Doświadczają też pierwszych sukcesów i porażek. Większość współczesnych koncepcji rozwoju zawodowego wymienia wpływ rodziny jako istotne determinanty wyboru zawodu i podejmowania decyzji przez młodzież⁴.*

Reasumując – rodzic na tym etapie jest szczególnie potrzebny, by wspomóc swoje dziecko w dokonaniu wyboru edukacyjno-zawodowego, zaplanowaniu ścieżki kariery. W jego świecie dzieje się tak wiele, że wsparcie rodzica, nawet tego, który nie czuje, że może być pomocny, jest bardzo potrzebne. Żeby nieco lepiej czuli się Państwo w temacie wsparcia dzieci w wyborze dalszej ścieżki edukacyjno-zawodowej, poniżej nieco dokładniej zostanie nakreślony moment rozwojowy Państwa dzieci. Profesjonalne wsparcie w tym zakresie synowie i córki uzyskają od doradcy zawodowego, warto jednak wiedzieć, na jakim etapie rozwoju znajdują się dzieci, co jako rodzice możecie Państwo zrobić i gdzie ewentualnie samemu poszukiwać dodatkowych informacji.

³ „#MłodziPrzyGłosie, op.cit.

⁴ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

1.1. Rozwój psychospołeczny

Okres, w którym znajdują się Państwa dzieci, to czas, w którym kończy się charakterystyczny dla wielu nastolatków okres buntu, który może dotyczyć najróżniejszych rzeczy – od jedzenia po sposób spędzania wolnego czasu. Po tej fazie negacji i walki następuje jednak, w przypadku Państwa dzieci prawdopodobnie już nastąpił, okres stabilizacji. Ten czas nazywany jest okresem młodzieńczym. Jego cechą charakterystyczną nie są już gwałtowne zmiany na poziomie ciała i okres buntu, ale osvajanie się z tymi zmianami i ich akceptowanie⁵.

Wbrew pozorom bardzo ważne w tym okresie są relacje z rodzicami. Mama i tata tracą wprawdzie bezpośredni wpływ na codzienne funkcjonowanie nastolatka, ale nadal odgrywają kluczową rolę w jego rozwoju. Dodatkowo mogą stwarzać sprzyjające warunki umożliwiające oddziaływanie innych ludzi na ich dziecko. To, jak córka lub syn będzie patrzył na życie, na system edukacji, jakie będzie miał podejście do nauki i różnych ideologii, jak chętnie będzie się angażował w wolontariat i inne pozaszkolne formy aktywności – to wszystko zależy od tego, co teraz lub na wcześniejszych etapach rozwojowych im Państwo zaszczepiliście. Dla Państwa z kolei bardzo trudne może być to, że dziecko wciąż ulega zmianom, nie jest stałe, stabilne, ale pędzi przez życie (ze wszystkim – z nawykami, refleksjami, poglądami) dużo szybciej niż ludzie dorośli.

Wspomniany pęd niemal dorosłych już dzieci to pierwszy z trudniejszych momentów w relacji rodzica z dzieckiem. Dzieci przewartościowują swój dotychczasowy światopogląd, poszukują nowych mistrzów, interesują się najróżniejszymi subkulturami. Dla rodzica jest to trudne i niepokojące, tym bardziej że może odbijać się na całości funkcjonowania dziecka – jego sposobie ubierania się, nawykach żywieniowych, słownictwie, nowych zainteresowaniach i działaniach, również nie zawsze akceptowanych⁶. Rodzice obawiają się tego z wielu powodów – czasem fizycznie martwią się o bezpieczeństwo dziecka (np. w przypadku udziału w demonstracjach). Obawiają się też, czy dziecko nie zatraci w ten sposób własnej tożsamości, wyjątkowości oraz ostatecznie przekonują się, że nie stanowią już dla syna czy córki wyroczni, jedyne punktu odniesienia. Czują, że młody człowiek się oddala.

Mimo zrozumiałego niepokoju ważne, by dawać przestrzeń dla tych wszystkich zachowań – dzieci trenują dzięki temu ważne kompetencje, bardzo przydatne w pracy zawodowej – upór, stanowczą postawę, wierność własnym (a nie narzuconym) poglądom i ideałom. Nawet jeśli podejmowane przez dziecko decyzje są nietrafne, ale nastolatek dochodzi do tego wniosku samodzielnie – jest to ważne dla jego rozwoju: dziecko ćwiczy umiejętność ponoszenia porażek, zmiany zdania, ponoszenia konsekwencji dokonanych wyborów.

Warto w tym miejscu wspomnieć o tym, że dzieci często naśladują lub kopiuje pewne elementy tożsamości rodziców – podążają ich śladami zawodowymi, kształtują podobny światopogląd czy styl życia. Jakkolwiek jest to miłe lub praktyczne (np. dziedziczenie rodzinnego biznesu), może być ryzykowne i dobrze jest o tym pamiętać – takie bycie wzorem dla dziecka może nie sprzyjać jego rozwojowi i rodzicom trudniej będzie zachować dystans przy ocenie tego, co najlepsze dla ich dziecka i czy dokonane przez nie wybory na pewno są jego, a nie zostały narzucone⁷.

Podejmowanie przez dziecko samodzielnych decyzji i pozwalanie na ponoszenie konsekwencji tychże decyzji stanowi kolejną trudność dla rodziców. Jest to moment, kiedy konieczna jest zmiana ustosunkowania się Państwa do dzieci – córka lub syn przestają być dzieckiem, a stają się dorosłym i relacja z nimi powinna na wielu płaszczyznach przejść z relacji rodzic–dziecko na relację dorosły–dorosły, na relację partnerską, tak by

⁵ K. Piotrowski, J. Wojciechowska, B. Ziółkowska, A. Brzezińska (red.), *Rozwój nastolatka. Późna faza dorastania*. Wydanie I, tom 6. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

dorośle dziecko czuło Państwa akceptację, obecność i wsparcie, ale by jednocześnie wiedziało, że to ono jest odpowiedzialne za swoje życie i by nabyło zdolności do budowania nowych, trwałych relacji. Takie kształtowanie relacji w czasie, kiedy dziecko wchodzi w dorosłość, jest kluczowe i stanie się możliwe, kiedy uda się zrezygnować z kontroli jako formy wpływania na decyzje. Dziecko stanowi coraz bardziej osobny świat, osobne życie i szantaż, próby kontroli będą nie tylko nieskuteczne, ale będą hamowały jego rozwój⁸.

Drugi element rozwoju, oprócz relacji z rodzicami, o którym warto wspomnieć, jest zależny od tego, co znajduje się w otoczeniu dziecka, w tym szczególnie – relacji z rówieśnikami. Pojawiają się też pierwsze związki, w których jest miejsce na bliskość i intymność. Dzięki tym wszystkim interakcjom młody człowiek nabywa nowych doświadczeń, które przynoszą mu wiedzę o nim samym. Jest to wiedza, do której Państwo mogą już nie mieć dostępu – młodzi ludzie mogą nie chcieć opowiadać o swoich doświadczeniach związanych z grupą rówieśniczą czy pierwszą miłością. Dziecko dowiaduje się więc nowych rzeczy i nabywa nowych umiejętności, które mogą wpływać na jego samoocenę, poczucie kompetencji i sprawstwa oraz umacniać motywację do utrzymywania określonych sposobów funkcjonowania.

Ten swoisty trening w odgrywaniu nowych ról i podejmowaniu nowych zadań dokonuje się zarówno w sferze wyobrażeń, jak również poprzez wykonywanie realnych zadań i pełnienie funkcji w różnych grupach i organizacjach. Nabywane w ten sposób doświadczenia pozwalają na odkrywanie i przyswajanie nowych oraz wzmacnianie już posiadanych kompetencji, wzbogacają obraz siebie, pozwalają na odpowiednią autoprezentację w grupie i zyskiwanie społecznego uznania. W efekcie podnoszą samoocenę oraz dają młodemu człowiekowi poczucie kompetencji i sprawstwa. Z kolei pozytywne informacje zwrotne płynące od innych osób mogą wpływać na umacnianie się zobowiązań młodej osoby i wspierać jej wewnętrzną motywację do kontynuowania obranej ścieżki funkcjonowania⁹.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

1.2. Rozwój zawodowy

Istnieje wiele teorii na temat rozwoju zawodowego człowieka i poszczególnych etapów tego rozwoju na przestrzeni lat. Jednym z najbardziej znanych badaczy problematyki rozwoju zawodowego jest Donald Super, który przez dojrzałość do kariery rozumie trwający przez całe życie harmonijny i stały rozwój¹⁰. A zatem nie jest tak, że w pewnym momencie, np. w wieku 21 lat, Państwa dziecko osiągnie odpowiednią dojrzałość do kariery zawodowej. Super wyróżnił pięć etapów, podczas których kariera zawodowa i jej rozwój spełnia różne funkcje w życiu człowieka. Warto pamiętać, że nie u każdego etapy te przebiegają jednakowo, nie u wszystkich osób występują wszystkie etapy, istnieją jednak pewne prawidłowości, które, uwzględniając wiek Państwa dziecka, mogą być wytłumaczeniem niektórych jego decyzji zawodowych¹¹. Poszczególne etapy kariery wg Supera przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Etapy kariery wg D. Supera¹²

ETAP	OKRES	WIEK	CECHY SZCZEGÓLNE
Etap 1	Wzrost	4–14 lat	Szybki rozwój psychiczny i fizyczny człowieka. Osobiste zainteresowania, postawy, potrzeby i zachowania kształtują koncepcję samego siebie.
Etap 2	Poszukiwanie	15–17 lat 18–21 lat 22–24 lat	<ul style="list-style-type: none"> • Faza wstępna: odkrywanie samego siebie poprzez dyskusje, obserwacje, odgrywanie ról. • Faza przejściowa: odkrywanie samego siebie poprzez doświadczenia w pracy i poczucie odpowiedzialności. • Próby: pierwsze zatrudnienie, kształcenie lub szkolenia zawodowe w wieku 16 lat.
Etap 3	Zajęcie pozycji	25–30 lat 31–44 lat	<ul style="list-style-type: none"> • Próba: oddanie i stabilizacja. • Stabilizacja: w tym okresie osoba funkcjonuje w sytuacjach z realnego życia i odkryła już, co jej najbardziej odpowiada.
Etap 4	Utrzymanie	45–64 lat	Konsolidacja: etap ten wiąże się z kontynuacją wybranego zawodu w celu uzyskania maksymalnej satysfakcji z jego wykonywania.
Etap 5	Schyłek	65–70 lat 71 i starsze	<ul style="list-style-type: none"> • Spowolnienie. • Emerytura: tempo pracy zwalnia, człowiek zaczyna się uczyć życia bez pracy.

Jak wynika z powyższej tabeli, Państwa dzieci znajdują się najprawdopodobniej w **fazie poszukiwań**. Oznacza to, że zupełnie normalne jest, że mogą nie wiedzieć z całą pewnością, jaki zawód chcą wykonywać i że pragną spróbować się w nowych rolach. Jeżeli zaś wiedzą, zrozumiałe będzie, że pojawiają się u nich wątpliwości i potrzeba upewnienia się, że dobrze wybrali. Warto na tym etapie doceniać każdą podjętą przez dzieci próbę i wspierać w podejmowaniu nowych oraz wyciąganiu wniosków.

¹⁰ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

¹¹ B. Harwas-Napierała, *Psychologia rozwoju człowieka*. T. 2. PWN 2011.

¹² A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

1.3. Wiedza o rynku pracy

Państwa dzieci, uczęszczając do technikum lub branżowej szkoły, najczęściej mają już zawód i zapewne wielu z nich będzie chciało kontynuować naukę w wybranej przez siebie specjalności lub wejść na rynek pracy i podjąć pracę w wyuczonym zawodzie. Może jednak być tak, że doświadczenie zebrane w szkole lub podczas aktywności pozaszkolnych spowoduje zmianę myślenia o dotychczasowej ścieżce zawodowej i chęć wybrania nowego zawodu lub uzupełnienia dotychczasowego.

Oczywistym jest, że nie muszą być Państwo specjalistami od rynku pracy, jest to rola doradcy zawodowego, który powinien odpowiedzieć na fachowe pytania w tym zakresie. O co jednak warto pytać albo gdzie same-mu szukać informacji?

Ryzykownie jest wybrać zawód bez możliwie najlepszego rozeznania i wiedzy o nim. Warto więc, oczywiście w porozumieniu z dzieckiem, ustalić następujące kwestie odnośnie do wybranego zawodu¹³:

- *Co robi osoba wykonująca dany zawód – jakie są zadania i czynności na wybranym stanowisku pracy? Jaka do ich wykonywania niezbędna jest wiedza i umiejętności? Jakie narzędzie, urządzenia i maszyny może obsługiwać pracownik zatrudniony w danym zawodzie, na danym stanowisku pracy?*
- *Jakie wymagania należy spełnić, by móc wykonywać dany zawód? Jakie należy mieć wykształcenie?*
- *W jakich warunkach odbywać się będzie praca i jakie są przeciwwskazania (w tym zdrowotne) do wykonywania danej pracy?*
- *Jakie są możliwości dalszego rozwoju zawodowego?*
- *Jaka jest sytuacja na rynku pracy w danym zawodzie? Jakie są szanse na znalezienie satysfakcjonującej pracy? Jak wygląda płaca?*

Nawet jeśli odpowiedzi na wszystkie powyższe pytania będą dla Państwa oraz dla Państwa dzieci satysfakcjonujące, konieczne jest powiązanie ich z predyspozycjami i zainteresowaniami młodych ludzi. Kluczowy może okazać się przy tym Indywidualny Plan Kariery, który w ramach projektu będzie wypełniać młodzież. Zawarto w nim zarówno powyższe pytania, jak i odniesienia do indywidualnych i unikalnych cech Państwa dzieci. Indywidualny Plan Kariery oraz wsparcie, jakie mogą Państwo udzielić przy jego wypełnianiu dzieciom, omówiono w drugiej części niniejszego poradnika.

Możliwych ścieżek rozwojowych dla Państwa dzieci jest tak wiele, że pomoc zewnętrzna może okazać się niezbędna. Ponieważ na tym etapie **pełnią Państwo rolę wspierającą**, a nie wyręczającą, warto zachęcać dzieci do tego, by samodzielnie poszukały odpowiedniego profesjonalnego wsparcia. W projekcie „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu” każdy z uczniów otrzyma pełną pomoc w tym zakresie, niemniej jednak w szkołach Państwa dzieci na co dzień pracuje doradca zawodowy, psycholog lub/i pedagog, z którego rad można skorzystać. Nawet jeżeli w szkole nie ma doradcy zawodowego, pracujący tam pedagog lub psycholog będzie potrafił pomóc lub, w przypadku braku dostatecznych kompetencji, wskazać instytucję, która takiej pomocy może udzielić. Wyczerpującą listę takich instytucji zawiera poradnik „Rozwój, problemy i zagrożenia” z serii „Wybór Zawodu” autorstwa Marii Kliś i Stanisława Niecińskiego wydany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2011 roku¹⁴.

Wsparcie a nie wyręczanie nie oznacza, że nie mogą mieć Państwo własnych pomysłów na rozwój edukacyjno-zawodowy dzieci. Warto więc wiedzieć, z czego można wybierać. Nieocenioną pomocą może się w takiej

¹³ Opracowano na podstawie: K. Druczak, *Jak pomóc rozwijać skrzydła?* KOWEziU, Warszawa 2013.

¹⁴ <http://www.wybieramzawod.pl/testy-i-materialy> (dostęp: 31.10.2018).

sytuacji okazać „Informator o zawodach szkolnictwa zawodowego” wydany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie w 2017 roku (wydanie II)¹⁵. Pozostałe propozycje możliwych ścieżek rozwoju to:

- **Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia** prowadzony przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (<http://psz.praca.gov.pl/>) – znajdują tu Państwo informacje nie tylko o rynku pracy, ale też wyszukiwarkę zawodów wraz z ich opisem¹⁶;
- **Centralna Komisja Egzaminacyjna** (<https://cke.gov.pl/>) – zbiera w jednym miejscu informatory o zawodach, które dokładnie informują o możliwościach kształcenia w danym zawodzie¹⁷;
- W przypadku poszukiwania studiów wyższych warto rozważyć trzy portale:
 - **Rządowy portal „Wybierz Studia”**, który pozwala między innymi na zapoznanie się z dostępnymi kierunkami studiów, bazując na zainteresowaniach Państwa dzieci: <http://wybierzstudia.nauka.gov.pl/pages/search/wizard>,
 - **Tropiciel maturzysty** – strona, która charakteryzuje się dobrym opisem kierunku studiów: <http://www.tropiciel.maturzysty.pl>,
 - strona czasopisma **Perspektywy**: <http://www.perspektywy.pl/portal>.

Zarówno Państwo, jak i dzieci pragną też wiedzieć: *W jakich zawodach nie będzie problemów ze znalezieniem zatrudnienia? Na jaką płacę można liczyć w danym zawodzie?* Ponownie – nie muszą być Państwo ekspertami w tej dziedzinie ani nie powinni Państwo wyręczać własnych dzieci w poszukiwaniach odpowiedzi na zadane powyżej pytania. Warto jednakże posiadać podstawową wiedzę w tym zakresie tak, by móc służyć wsparciem. W celu zbadania wynagrodzeń warto więc skorzystać z portalu **wynagrodzenia.pl**¹⁸, który od lat bada płace na kilkuset stanowiskach w całej Polsce. A szukając informacji o zawodach deficytowych, nadwyżkowych, prognozach dotyczących rynku pracy warto skorzystać z cyklicznie prowadzonych badań **Barometr Zawodów**, który od wielu lat sprawdza, w których zawodach brakuje pracowników, w których zaś jest ich zbyt dużo¹⁹.

¹⁵ <https://doradztwo.ore.edu.pl/informator-o-zawodach-szkolnictwa-zawodowego/> (dostęp: 31.10.2018).

¹⁶ <http://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/wyszukiwarka-opisow-zawodow> (dostęp: 31.10.2018).

¹⁷ <https://cke.gov.pl/egzamin-zawodowy/egzamin-zawodowy-formula-2017/informatory/informatory-2/> (dostęp: 31.10.2018).

¹⁸ <https://wynagrodzenia.pl> (dostęp: 31.10.2018).

¹⁹ <https://barometr-zawodow.pl> (dostęp: 31.10.2018).

1.4. Możliwości stojące przed uczniem

Obecny system edukacyjny otwiera przed uczniem kończącym szkołę branżową lub technikum bardzo wiele możliwości. Może oczywiście być i tak, że Państwa syn lub córka podejmie decyzję o wejściu na rynek pracy bezpośrednio po szkole średniej lub branżowej. Jak wspomniano powyżej, sytuacja na rynku pracy jest obecnie wyśmienita dla większości zawodów, w których kształcą branżowe szkoły i technika.

Powodów, dla których Państwa dziecko wybrało branżową szkołę lub technikum, może być bardzo wiele. Wybór konkretnej ścieżki edukacyjnej mógł nastąpić np. w wyniku:

- **Własnych pasji, zainteresowań i umiejętności** – dziecko było świadome tego, co je interesuje, na czym się zna, co uwielbia robić i czym chce się zajmować na co dzień. Dodatkowo – udało się znaleźć szkołę, która pomoże te pasje rozwinąć. Taki wybór, szczególnie kiedy jest wspierany przez rodziców, jest wyborem najlepszym z możliwych – znacząco zwiększa prawdopodobieństwo osiągnięcia satysfakcji z wykonywanej pracy.
- **Kontynuowania tradycji rodzinnych** – ponieważ dzieci uczą się między innymi przez obserwację i przez kilkanaście lat życia, to rodzice stanowią dla nich punkt odniesienia, może być tak, że syn lub córka wybierze zawód, który wykonuje ojciec lub matka. Warto upewnić się wtedy, czy wybiera go dlatego, że jest to jego zainteresowanie i pomysł na życie, czy też dlatego, że taki pomysł mają rodzice.
- **Oczekiwań rodziców** – dzieci bardzo dobrze wyczuwają, czego rodzice chcą. Czasem mogą się przeciw temu buntować i z tego powodu podjąć decyzję przeciwną do oczekiwań rodziców, niekoniecznie zgodną z ich własnymi zainteresowaniami. Lub przeciwnie – chcą zadowolić rodziców wybiorą szkołę i zawód, które zaspokajają oczekiwania rodziny bez oglądania się na własne potrzeby i zainteresowania. Bardzo rzadko zdarza się, że rodzice nie mają oczekiwań. Z badania „Aspiracje zawodowe rodziców w stosunku do własnych dzieci” wynika, że ledwie 11% rodziców na pytanie: *Jakiego zawodu pragnie pan/i dla dziecka?*, odpowiada, że wybór pozostawia dziecku²⁰.
- **Rozeznania w rynku pracy** – dziecko może też, najczęściej dzięki konsultacjom z ważnymi dla niego dorosłymi – rodzicami, nauczycielami, pedagogiem, doradcą zawodowym – podjąć przemyślaną i wychodzącą naprzeciw oczekiwaniom rynku pracy decyzję. Czasem jest to tożsame z pasją, z tym, czym syn lub córka są zafascynowani, czasem jest to kalkulacja pozwalająca wybrać gwarantujący pewne zarobki zawód i realizować pasję poza pracą.
- **Pozostałych czynników** – np. syn lub córka nie dostali się do wymarzonej szkoły i wybrali inną; zdecydować mogła też fizyczna bliskość szkoły, fakt, że dany zawód wybrali koledzy, niewiedza, co ze sobą zrobić i odkładanie decyzji na bliżej nieokreśloną przyszłość.

Z dostępnych rezultatów badań wynika niestety, że najczęściej kluczową rolę odgrywają wspomniane wyżej „pozostałe czynniki” – uczniowie najpierw wybierają szkołę, a nie zawód²¹. Intuicja podpowiada, że powinno być inaczej, najpierw uczniowie powinni zaznajomić się z tym, co ich interesuje i w czym pragną się rozwijać, a później dobrać do tego odpowiednią szkołę. Z tym stwierdzeniem zgadzają się też znawcy problemu. Jeśli tak się stało – Państwa syn lub córka przede wszystkim wybierali szkołę, a nie zawód, możliwych jest kilka scenariuszy:

²⁰ W. Kozłowski, E. Matczak, *Aspiracje zawodowe rodziców w stosunku do własnych dzieci*. IBE, Warszawa 2012.

²¹ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

- **Zainteresowanie zawodem zostanie obudzone lub wzmocnione.** W takiej sytuacji warto zastanowić się nad dostępnymi możliwościami dotyczącymi dalszego kształcenia. Takich możliwości jest bardzo wiele. Istotne jest, by o nich wiedzieć, ponieważ taka wiedza może znacząco poszerzyć wachlarz możliwości i w pełni wykorzystać ofertę dalszego kształcenia.
- **Szkoła wybrana z przypadku pozostanie szkołą z przypadku** – dziecko nie odnajdzie w sobie zainteresowania do zawodu, który wybrało z powodów innych niż wiedza o sobie samym. W takiej sytuacji niezbędna będzie odpowiedź na pytania: *Co dalej? Czy zaczynać pracę w zawodzie, który nie jest interesujący? Czy kształcić się dalej w zawodzie, który nie daje radości? Czy zaczynać naukę nowego zawodu?*
- **Początkowe zainteresowanie zawodem zostanie obniżone** – konfrontacja wyobrażeń z rzeczywistością sprawi, że dziecko utraci chęć do wykonywania danego zawodu.

Niezależnie od scenariusza każda z tych sytuacji wymagać będzie dalszego planu działania. W niektórych sytuacjach będzie on być może łatwiejszy (kiedy wybór zawodu okazał się trafny i zgodny z zainteresowaniami, pasjami, wiedzą, wartościami i umiejętnościami), w innych trudniejszy. Jednakże moment, w którym znajdują się Państwa dzieci – zakończenie etapu edukacji, niejako przymusza do poszukania odpowiedzi na pytanie o przyszłość. Bardzo wydatnie pomoże w tym Indywidualny Plan Kariery (IPK), który uczniowie wypełnią w trakcie projektu „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu”. Jak już wspomniano, szczegółowy opis IPK znajduje się w drugiej części niniejszego podręcznika.

1.5. Co jako rodzice powinni Państwo wiedzieć o możliwościach edukacyjnych dziecka?

Moment zakończenia edukacji w branżowej szkole lub technikum naturalnie rodzi pytanie o to: *Co dalej?* Wielu uczniów branżowych szkół oraz techników decyduje się wejść na rynek pracy, ale spora ich część zastanawia się, czy nie **kontynuować kształcenia**. Bardzo często będą polegać przy tym na Państwa wiedzy i doświadczeniu, dlatego warto, by również Państwo mieli informacje o tym, jakie możliwości edukacyjne otwierają się przed Państwa dziećmi. Oto dostępne opcje:

- **Liceum dla dorosłych** – uczeń kończący szkołę branżową pierwszego stopnia nie posiada wykształcenia średniego a co za tym idzie – matury. Może być tak, że Państwa syn lub córka nigdy nie będzie potrzebował średniego wykształcenia i zdanego egzaminu dojrzałości, niemniej w niektórych zawodach średnie wykształcenie jest potrzebne dla awansu zawodowego, idą też za nim wyższe zarobki. Są też zawody, w których to wykształcenie jest niezbędne, np. służby mundurowe – do pracy w policji niezbędne jest posiadanie średniego wykształcenia. Liceum dla dorosłych stanowi wygodną formę uzyskania tego poziomu wykształcenia – jest bezpłatne, nauka z reguły odbywa się w trybie weekendowym lub wieczorami. Trwa trzy lata, jednakże dla absolwentów branżowych szkół I stopnia ten czas jest skrócony do dwóch lat – zaczynają naukę od drugiego roku.
- **Branżowa szkoła II stopnia** – absolwenci branżowych szkół I stopnia, którzy chcą uzyskać średnie wykształcenie, mogą też kontynuować naukę w branżowej szkole II stopnia, w sytuacji, w której zawód, którego chcą się uczyć, ma wspólne kwalifikacje z tymi, których nabyli przez pierwsze trzy lata nauki w branżowej szkole I stopnia. Absolwent branżowej szkoły II stopnia po zdaniu egzaminów zawodowych uzyskuje stopień technika, posiada wykształcenie średnie, a po podejściu do egzaminu dojrzałości – ma również zdaną maturę. Branżowe szkoły II stopnia stanowią nowość w ofercie edukacyjnej – pierwsi absolwenci ukończą branżową szkołę I stopnia w 2020 roku, w związku z tym, uruchomienie branżowej szkoły II stopnia nastąpi 1 września 2020 roku. Pierwsza rekrutacja kandydatów zostanie przeprowadzona na rok szkolny 2020/2021²².
- **Kwalifikacyjne Kursy Zawodowe (KKZ)** – od 1 września 2012 roku w kształceniu osób dorosłych dokonała się rewolucja, z której dotąd niewiele osób zdaje sobie sprawę. Do tej daty do nauki i certyfikacji z większości zawodów trzeba było ukończyć szkołę – czy to ówczesną zawodową czy technikum. Przykładowo – jeżeli syn lub córka chciałby zostać elektrykiem – powinni ukończyć szkołę zawodową w zawodzie elektryk. Od sześciu lat zawód można zdobyć w zupełnie nowy sposób – właśnie dzięki kwalifikacyjnym kursom zawodowym (KKZ). Obrazowo mówiąc – zawody zostały podzielone na kwalifikacje, od jednej do trzech, i z każdej z nich organizowany jest egzamin zawodowy. Zdanie egzaminu zawodowego ze wszystkich wymaganych kwalifikacji jest równoznaczne ze zdobyciem zawodu. Państwa dzieci kończąc obecnie branżową szkołę lub technikum podchodzą w toku nauki do tych egzaminów, jednakże każdy dorosły, który ma takie życzenie, może zapisać się na KKZ z tych samych zawodów, których uczą się Państwa dzieci i po zdaniu egzaminów zawodowych (tych samych, które zdają Państwa dzieci) uzyskać kwalifikacje do wykonywania zawodu. Egzaminy zarówno w szkołach, jak i te, które kończą KKZ, są organizowane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną (CKE).

²² <https://reformaedukacji.men.gov.pl/pytania-i-odpowiedzi/jak-beda-wygladaly-szkoly-branzowe-i-i-ii-stopnia-czy-zastapia-one-obecne-szkoly-zawodowe> (dostęp: 29.10.2018).

Oczywiście nie dotyczy to wszystkich zawodów, ale ich lista – ponad 200²³ – jest i tak imponująca. Zawody z tej listy można znaleźć na internetowej stronie CKE: <https://cke.gov.pl>. Oto lista największych korzyści dla Państwa dzieci, a może również dla Państwa, wynikająca z wprowadzenia KKZ:

- naukę może podjąć każdy dorosły człowiek,
- większość KKZ jest bezpłatna (regułą jest, że placówki publiczne organizują bezpłatne KKZ w ramach zawodów, których i tak uczą w trybie stacjonarnym),
- zajęcia odbywają się w dogodnym dla słuchaczy terminie, nie ma potrzeby rezygnowania z pracy czy przeorganizowywania całości życia rodzinnego,
- uczestnicy uczą się wyłącznie treści wymaganych na egzaminie zawodowym z wybranego zawodu,
- po zakończeniu kursu (od roku do dwóch, zależnie od liczby kwalifikacji w zawodzie), posiada się oczekiwany zawód, tożsamy z zawodem nauczanym w branżowej szkole lub technikum,
- KKZ umożliwiają zdobycie nowego zawodu w bardzo łatwy sposób; stanowią też wygodną ścieżkę do uzupełnienia lub poszerzenia kwalifikacji – jest tak dlatego, że kwalifikacje dla wielu zawodów są wspólne – zdając egzaminy zawodowe w ramach jednego zawodu można „zahaczyć” o egzaminy zawodowe dla zawodów pokrewnych,
- do egzaminów zawodowych można podejść również eksternistycznie, nawet bez ukończenia KKZ – wystarczy odpowiedni poziom wiedzy i umiejętności oraz udokumentowane doświadczenie zawodowe.

Jeżeli więc Państwa syn lub córka po ukończeniu branżowej szkoły lub technikum będzie chciał podnosić swoje kwalifikacje lub zdobywać nowe – nie musi iść do nowej szkoły zabierającej większość czasu wolnego. Może podjąć pracę i uczęszczając na KKZ powiększać swoje portfolio zawodowe.

KKZ jako niezwykle elastyczna i wygodna forma nauki są polecane dla wszystkich pragnących zdobyć nowe kwalifikacje lub formalnie potwierdzić kompetencje już posiadane – być może również Państwo znajdą w ofercie KKZ coś dla siebie.

- **Studia wyższe** – nauka na studiach możliwa jest wyłącznie dla osób, które zdały egzamin dojrzałości – tzw. maturę (ażeby zdać maturę, konieczne jest uzyskanie wyniku 30% na poziomie podstawowym z języka polskiego, języka obcego i matematyki oraz przystąpienie do jednego egzaminu na poziomie rozszerzonym). Państwa dziecko może podjąć studia na uczelniach prywatnych lub państwowych. Studia na uczelniach prywatnych są płatne, ale z reguły dużo łatwiej zostać studentem – najczęściej obowiązuje po prostu zdana matura, opłacenie wpisowego i kolejność zgłoszeń. Na uczelniach publicznych można studiować w dwóch trybach, stacjonarnym oraz niestacjonarnym. Studia stacjonarne (wymienne jest też używane określenie „studia dzienne”) są bezpłatne, zajęcia odbywają się od poniedziałku do piątku i obowiązują odpowiednie wymagania rekrutacyjne – matura musi być zdana na odpowiednio wysokim poziomie i z przedmiotów, których zażąda uczelnia. Wymagania te są znane wcześniej, żeby potencjalny student wiedział, jakie przedmioty musi dodatkowo zdawać na egzaminie maturalnym (np. żeby dostać się na kierunek lekarski na Uniwersytecie Medycznym w Poznaniu niezbędne jest zdanie egzaminu maturalnego z biologii na poziomie rozszerzonym oraz chemii lub fizyki, również na poziomie rozszerzonym). Studia niestacjonarne z reguły

²³ „#MłodziPrzyGłosie, op.cit.

nie różnią się programem od studiów stacjonarnych, zazwyczaj też łatwiej się na nie dostać, jednakże są płatne.

W Polsce wciąż istnieje korelacja pomiędzy poziomem wykształcenia a zarobkami – im wyższe wykształcenie, tym wyższe zarobki. Z drugiej zaś strony badania takie jak wyżej wspomniany Barometr Zawodów pokazują, że wśród zawodów deficytowych jedynie pielęgniarki i położne są zawodami wymagającymi wyższego wykształcenia, więc w wielu zawodach wymagających wykształcenia zawodowego/branżowego lub średniego technicznego płace już teraz dorównują lub przebijają płace niejednego zawodu wymagającego wyższego wykształcenia.

Całkiem prawdopodobne jest, że Państwa dzieci radzą się Państwa odnośnie do swojej przyszłości. Być może Państwo sami zastanawiają się nad uzupełnieniem wykształcenia. Wiedza o wszystkich możliwościach albo chociaż świadomość ich istnienia może się więc przydać zarówno dzieciom, jak i Państwu.

Wiedza o dalszych możliwościach edukacyjnych może również wpłynąć na dotychczasowe plany dzieci – te, które nie wiedziały, że istnieje wygodna możliwość uzupełnienia wykształcenia, np. podczas kwalifikacyjnych kursów zawodowych, będą mogły wziąć to teraz pod uwagę.

Jak zaplanować to wszystko i wyznaczyć plan na przyszłość? Nieocenioną pomocą dla dzieci stanowi tu narzędzie zwane Indywidualnym Planem Kariery (IPK). Podczas projektu „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu” każdy uczeń objęty działaniami projektu otrzyma możliwość stworzenia własnego IPK we współpracy z doświadczonymi doradcami zawodowymi oraz, co wydaje się oczywiste, z Państwem jako rodzicami.

CZĘŚĆ 2.

Indywidualny Plan Kariery (IPK) jako narzędzie służące wsparciu w planowaniu własnego rozwoju edukacyjno-zawodowego

2.1. Rola doradcy zawodowego

Podjęcie decyzji edukacyjno-zawodowych nie jest łatwe. Młodzież pragnie opierać się na rodzicach, liczyć na ich wsparcie, ale praca doradcy zawodowego jest niezbędna, by planowany efekt był najbliższy temu, co jest najlepsze dla Państwa dziecka. Decyzje powinny zapadać więc w triadzie:

Rodzice – Dziecko – Doradca zawodowy

Warto podkreślić, że choć kluczowa, ta triada nie jest zamknięta, gdyż w procesie podejmowania decyzji młodego człowieka mogą wspierać także wychowawca, inni nauczyciele, psycholog, pedagog, eksperci zewnątrz, rówieśnicy, pracodawcy, osoby zatrudnione w firmach itp.

Role rodzica i dziecka są z pewnością dla Państwa zrozumiałe. Doradca zawodowy jest natomiast specjalistą zajmującym się m.in. wsparciem młodzieży lub osób dorosłych w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych. Jego główne zadania to:

- udzielanie wsparcia w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych,
- organizowanie spotkań doradczych w ramach poradnictwa indywidualnego,
- organizowanie zajęć grupowych (np. warsztaty, pogadanki, spotkania informacyjne),
- diagnozowanie m.in. predyspozycji zawodowych oraz wsparcie w autodiagnozie ucznia,
- gromadzenie, udostępnianie informacji o zawodach, rynku edukacyjnym (oferty szkół, placówek oraz innych podmiotów) oraz rynku pracy,
- wspieranie młodzieży oraz osób dorosłych poszukujących swojego miejsca na rynku pracy²⁴.

Ponieważ, jak wspomniano powyżej, decyzje dotyczące przyszłości zawodowej bardzo często są dziełem przypadku lub wypadkową oczekiwań rodziców, warto skorzystać z pomocy kogoś z zewnątrz. Doradca zawodowy nie tylko spojrzy chłodnym okiem i oddzieli oczekiwania rodziców od oczekiwań i pomysłów dziecka, ale też podzieli się swoją wiedzą wszędzie tam, gdzie będzie to przydatne.

Dobry doradca zna też swoje miejsce – służy wsparciem, ale wie, że to do młodego człowieka należą ostateczne decyzje, a rodzice dzielą się uwagami, pełnią rolę doradczą i zapewniają poczucie bezpieczeństwa. Dobry doradca zawodowy odpowiada za to, by:

- przyrzeć się zainteresowaniom i predyspozycjom Państwa dzieci, uwypuklić je, nazwać je głośno i o nich porozmawiać,
- zauważyć i przyrzeć się obszarom, które nie są oczywiste, takim jak umiejętności, sposób spędzania wolnego czasu, opinie znaczących bliskich,
- rozmawiać o pasjach i wartościach oraz ich wpływie na podejmowane decyzje,
- wprowadzić odpowiednie testy, które poszerzą wiedzę młodych ludzi o nich samych,
- dostarczyć rzetelnych informacji o rynku pracy oraz o możliwościach edukacyjnych,
- wesprzeć w sytuacji, gdy podjęcie decyzji jest z różnych powodów trudne (np. presja otoczenia, wiele równie atrakcyjnych ścieżek edukacyjnych).

²⁴ K. Druzak, op.cit.

Warto podkreślić, że doradca zawodowy jest po Państwa stronie – zarówno on, jak i Państwo chcecie dla dziecka jak najlepiej. Nie jest więc intruzem, który ingeruje w rodzinę i jej system, uzupełnia jedynie wiedzę, której przy najszczerzych chęciach może Państwu brakować²⁵.

W projekcie „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu” doradca zawodowy pełni rolę szczególną – bazuje bowiem na potencjale Państwa dzieci w taki sposób, by to one wykonały większość pracy – określiły swoje zasoby, a następnie wykorzystały je do zaplanowania swojej ścieżki edukacyjno-zawodowej. Doradca zawodowy będzie więc tu przewodnikiem, który podzieli się swoim doświadczeniem i w razie potrzeby wspomocze wiedzą.

W ramach projektu Państwa dzieci będą miały możliwość skorzystania z trzech form wsparcia ze strony doradcy zawodowego:

- 1) zajęć grupowych,
- 2) indywidualnych spotkań,
- 3) pracy własnej.

Wszystkie te formy będą służyły stworzeniu możliwie najlepszego Indywidualnego Planu Kariery (IPK), który w założeniu służy za swoisty „drogowskaz” na dalszej drodze edukacyjno-zawodowej.

Indywidualny Plan Kariery (IPK), szczegółowo opisany poniżej, może stanowić cenne narzędzie, jeżeli zostanie wypełniony indywidualnie i z przekonaniem, że wpisane do niego treści są wynikiem własnych refleksji i przemyśleń. Ażeby to ułatwić, w projekcie „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu” przewidziano spotkania przygotowujące Państwa dzieci do jego wypełnienia, IPK stanowi produkt finalny, swoiste zwieńczenie pracy, jaką Państwa dzieci włożą w myślenie o własnej przyszłości.

2.1.1. Plan spotkań doradczych w projekcie „Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu”

- 1) Na początkowym etapie Państwa syn lub córka będą uczestniczyć w dwóch indywidualnych spotkaniach z zewnętrznym (nie szkolnym) doradcą zawodowym. Podczas tych spotkań doradcy będą skupiać się na rozmowie z młodym człowiekiem, na jego potencjale, zainteresowaniach, pasjach, mocnych i słabych stronach oraz przeprowadzą testy, których zadaniem jest uwypuklenie zainteresowań lub wskazanie na nowe obszary rozwojowe. Podstawowym testem, który na pewno zostanie użyty w rozmowie, będzie **Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji Zawodowych (WKP-133)**. Test bada przede wszystkim zainteresowania zawodowe, które zdefiniowano jako „preferencje do określonych rodzajów działania, dotyczące typu wykonywanych czynności, sposobu ich wykonywania oraz środowiska, w którym są wykonywane”²⁶. Dodatkowo po wspólnej decyzji doradcy i ucznia mogą zostać wprowadzone dwa inne testy – **Kwestionariusz Kompetencji Społecznych** lub **Formalna Charakterystyka Zachowania – Kwestionariusz Temperamentu**. Podczas tych pierwszych spotkań doradca uwypukli też znaczenie IPK oraz postara się skłonić młodych ludzi do pogłębionej refleksji o sobie i swojej przyszłości.
- 2) Kolejnym etapem projektu będą **zajęcia grupowe** z doradcą zawodowym zatrudnionym w szkole. Będą to zajęcia jeszcze bardziej przybliżające uczniów do samodzielnego wypełnienia IPK. Podczas pracy grupowej nauczyciel będzie pracował nad motywacją do samodzielnej pracy nad narzędziem i przede wszystkim wyjaśni jego konstrukcję, pojęcia w nim zawarte oraz celowość całego przedsięwzięcia.

²⁵ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

²⁶ A. Matczak, *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych. Podręcznik*. Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2001.

- 3) Następnym krokiem będzie praca nad **Indywidualnym Planem Kariery**. Uczniowie wypełniają go samodzielnie – to bardzo istotne. Nie powinien robić tego za nich doradca zawodowy, nie powinni robić za nich rodzice. Bez samodzielnej pracy, własnej refleksji i wniosków IPK będzie zupełnie nieskuteczny – wypełnienie dokumentu za ucznia sprawi, że nie będzie się z nim utożsamiał i nie będzie miał motywacji, by kierować się wnioskami z całej pracy. Należy jednak podkreślić, że choć IPK będzie wypełniane samodzielnie, całość pracy będzie odbywać się we współpracy z doradcą zawodowym podczas kolejnych spotkań indywidualnych, z taką różnicą, że tym razem będzie to nauczyciel – szkolny doradca zawodowy.

Informacja o tym, co wydarzyło się podczas zajęć grupowych czy konsultacji indywidualnych, będzie dla Państwa dostępna pośrednio – syn lub córka będą mogli o tym opowiedzieć. Będę natomiast mieli Państwo bezpośredni dostęp do dokumentu IPK – jest to bardzo istotne, ponieważ podczas jego wypełniania dzieci mogą czerpać pełnymi garściami z Państwa obserwacji, wiedzy i wniosków. Dlatego też warto wiedzieć, jak IPK jest skonstruowany i jaka jest jego zawartość. Współpraca z dzieckiem w tym zakresie może zaowocować rozsądnym planem na dalszą przyszłość edukacyjno-zawodową Państwa dziecka.

2.2. Konstrukcja Indywidualnego Planu Kariery i rola rodzica

Podane poniżej wskazówki są po to, by móc skutecznie wesprzeć dziecko w sytuacji, w której zechce się z Państwem skonsultować lub dopytać. Należy jednak jeszcze raz podkreślić, że inicjatywa w tym zakresie powinna leżeć po stronie Państwa dzieci i to im powinno zależeć na Państwa wsparciu. Mogą Państwo zaznaczyć, że wiedzą o projekcie, wiedzą o tworzeniu przez dzieci IPK i że są Państwo gotowi służyć wsparciem w sytuacji, w której syn lub córka o to poproszą.

IPK został podzielony na trzy części. Nim jednak uczeń przejdzie do pierwszej z nich, powinien zastanowić się nad przyszłością i celem, który chce osiągnąć. Jest to pierwsze zadanie i, wbrew pozorom, jest bardzo trudne, a jednocześnie kluczowe. *Dlaczego trudne?* Bardzo wielu dorosłych odczuwa lęk, myśląc o przyszłości, odkładają takie myślenie „na potem” i unikają realistycznego spojrzenia w przyszłość. Myślenie o przyszłości własnych dzieci może wiązać się z dodatkowymi obawami – rodzicom towarzyszy obawa o to, jak dzieci poradzą sobie w dorosłym życiu. Państwa dzieci również mogą obawiać się realnie spojrzeć w przyszłość, dlatego tak ważne może być wsparcie, które otrzymają od Państwa w tym zakresie.

Ważne jest, żeby celu nie potraktować po macoszemu. Dobre określenie celu jest kluczowe dla powodzenia całości planu zawartego w IPK. *Jak cel powinien zostać zapisany?* Aby był możliwy do osiągnięcia i motywował, powinien być:

- sformułowany w sposób pozytywny,
- możliwy do zaobserwowania – jego efekty powinny być zauważalne, mierzalne,
- możliwy do osiągnięcia w niedalekiej przyszłości (można dokładnie określić termin realizacji),
- związany z poczuciem własnej wartości, umiejętnościami i kompetencjami Państwa dziecka,
- związany z systemem wartości dziecka²⁷.

Państwa rolą nie jest weryfikacja, czy cel spełnia wyżej wymienione warunki – to zrobi z dzieckiem doradca zawodowy. Korzystając z wiedzy o umiejętnościach dziecka, możliwościach radzenia sobie w sytuacjach trudnych czy dotychczasowych osiągnięciach możecie, nie w formie oceny, zadawać dziecku pytania. Ważniejsze jednak od ewentualnych wątpliwości jest zaufanie, że cel został wybrany świadomie, po wielu przemyśleniach i wspieranie, dopingowanie, by został zrealizowany.

2.2.1. Pierwsza część IPK – Moje zasoby

Pierwsza część IPK nosi nazwę „**Moje zasoby**” i zasada jej wypełniania jest podobna – dziecko wypełnia każdą sekcję odnosząc się do dotychczasowej wiedzy o sobie. Ta część składa się z następujących elementów:

1. Preferencje zawodowe

Preferencje zawodowe to emocjonalne nastawienie ku pewnym zawodom niezwyfikowane przez doświadczenie i wiedzę o możliwościach zdobycia danego zawodu i wymaganiach związanych z jego wykonywaniem (Weysenhoff, Kruk-Krymula, Biłko, Piekarski 2011)²⁸. W tej sekcji dziecko będzie pisało, czym zawodowo się interesuje, co by chciało. Podstawowym narzędziem będą tu wyniki testu Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji Zawodowych (WKP). Wsparcie od Państwa w tym obszarze mogłoby polegać na:

²⁷ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

²⁸ Za „Ramowy Program Wewnętrzny Szkolnego Systemu Doradztwa Zawodowego”, Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu, Poznań 2017.

- zapytaniu o wyniki WKP i przedyskutowaniu ich,
- przypomnieniu sobie, jakimi zawodami i dlaczego dziecko interesowało się w przeszłości,
- zestawieniu wyników testu z zawodem, którego aktualnie uczy się dziecko. Jednym z rezultatów testu mogą być np. zainteresowania językowe. Warto porozmawiać o tym, jak aktualnie wybrany zawód odzwierciedla to zainteresowanie.

2. Zainteresowania

Ta sekcja dotyczy zainteresowań wszelkiego rodzaju, nie tylko tych związanych z pracą zawodową. Mimo że intuicyjnie rozumiemy znaczenie tego pojęcia, w IPK znajduje się jego krótka definicja („*chęć dowiedzenia się o czymś lub zobaczenia czegoś*”). Propozycja zawarta w IPK jest oczywiście jedną z wielu, A. Paszkowska-Rogacz przywołuje też inną, bardziej obrazową: *Zainteresowania są jak para w lokomotywie: motywują i prowadzą ludzi do poszukiwań tego, co stanowi ich preferencję oraz w jedne rodzaje działań angażują, a w inne nie...*²⁹. Określenie zainteresowań jest bardzo istotne, służy bowiem rozwinięciu samoświadomości ucznia. Ponieważ zainteresowania są względnie stałe w czasie, zainteresowanie, które z różnych powodów Państwa dzieci zaniedbały w latach wcześniejszych, nie muszą być w zaniku – w dogodnych warunkach mogą ponownie się uaktywnić. Dodatkowo zainteresowania motywują do zgłębiania tego, co stanowi przedmiot zainteresowania – jeżeli jesteśmy czymś zainteresowani, chętniej się tego uczymy i rozwijamy w tym zakresie swoje umiejętności. Byłoby więc idealnie, gdyby cel zawodowy Państwa dzieci łączył się z ich zainteresowaniami.

Zdarza się, że młodzi ludzie pytani o zainteresowania odpowiadają: *Niczym się nie interesuję; nie wiem, co mnie interesuje*. Te odpowiedzi wynikają czasem z braku wiedzy o sobie, a czasem wydaje im się, że o rzeczywistych zainteresowaniach można mówić tylko w wypadku posiadania spektakularnej pasji lub hobby. W związku z tym wstydzą się przyznać, że ich zainteresowaniem jest wielogodzinna obecność na portalach społecznościowych lub gry komputerowe³⁰. Warto wtedy zastanowić się, jak takie zainteresowanie może zapoczątkować w przyszłości i czy sprzyja realizacji celów założonych przez dziecko. Wsparcie od Państwa w tym obszarze może polegać na:

- Przypomnieniu sobie możliwie największej liczby zainteresowań Państwa dzieci od najmłodszych lat i nieodrzućaniu tych zainteresowań, które zanikły lub nie odpowiadają Państwa wizji dotyczącej przyszłości dziecka, np. dziecko przez wiele lat przejawiało zainteresowanie zwierzętami i opieką nad nimi – czytało o tym, chodziło do schroniska jako wolontariusz, opiekowało się własnym zwierzęciem, oglądało materiały o zwierzętach w telewizji i internecie, ale Państwo mieli pomysł, żeby zostało tapicerem, ponieważ też przejawiało takie zainteresowanie. Oczywiście obie decyzje, o ile są zbieżne z zainteresowaniami, są dobre, jednakże dla pełni obrazu warto przypomnieć dziecku też o tym, że był czas, kiedy przejawiało zainteresowanie zwierzętami.
- Rozmowie z dzieckiem o aktualnych zainteresowaniach: *Czym się przejawiają, z czego się wzięły, czy łączą się z nauką?*
- Rozmowie o wsparciu. Abstrahując od dokumentu IPK, takie rozmowy mogą być zbliżające dla rodziców i dzieci. Warto zapytać o to, czego dziecko potrzebowałoby, by dalej rozwijać aktualne zainteresowania – jakiego wsparcia od taty czy mamy by chciało. Mogą to być pieniądze, może to być rada, może to być po prostu danie dziecku świadomości, że jako rodzice jesteście Państwo po ich stronie i wspieracie ich zainteresowania. Może okazać się też, że dzielicie z dziećmi część

²⁹ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

³⁰ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

zainteresowań – pośrednio lub bezpośrednio, wtedy warto opowiedzieć o swoim doświadczeniu. Warto też pamiętać, że relacja z dzieckiem przechodzi w relację partnerską i że może okazać się, że to dziecko będzie dla Państwa ekspertem w dziedzinie, którą się interesuje i to ono będzie Państwa uczyć. Może to być naprawdę cenna lekcja zarówno dla Państwa, jak i dla dzieci.

- Rozmowie o zyskach – zapytaniu dziecka i nazwaniu tego: *Co zainteresowania dały mu do tej pory? Czego się dowiedział? Jakie odniosło korzyści, jakich nowych umiejętności nabyło dzięki zainteresowaniom? Kogo poznało?*
- Rozmowie o marzeniach – które z zainteresowań dziecko realizowałoby w pierwszej kolejności przy posiadaniu nieograniczonych zasobów (pieniężnych, czasowych itp.). Takie pytanie podczas indywidualnych konsultacji doradczych bardzo często otwiera nowe wątki i pola zainteresowań. Państwo macie nad doradcą tę przewagę, że dziecko zna Was kilkanaście lat i śmiałość do opowiadania o marzeniach niemal na pewno będzie większa niż podczas rozmowy z niemal nieznanym człowiekiem.
- Rozmowie o zainteresowaniach w kontekście celu zawodowego – które z zainteresowań i jak wspierają realizację celu.

3. Pasje

Pasja to oczywiście coś znacznie więcej niż zainteresowanie. W IPK pasję określono jako wielkie zamiłowanie do czegoś. O ile więc może się zdarzyć, że o jakimś zainteresowaniu dziecka nie mieliby Państwo wiedzy, o tyle pasji właściwie nie da się nie zauważyć. Dziecko, które ma pasję, poświęca jej mnóstwo czasu i zasobów, może angażować większość własnych środków finansowych, rozmawia o tym chętnie i dużo. Pasja połączona z zawodem jest połączeniem idealnym, parafrazując znane powiedzenie można powiedzieć, że *jeśli w pracy robi się to, co się kocha, to w życiu nie przepracuje się nawet jednego dnia*.

Istnieją pasje, których rodzice nie akceptują, bowiem nie pasują do ich wizji rozwoju dziecka. Warto przemyśleć powody, dla których tak jest, bowiem z reguły posiadanie przez młodego człowieka pasji jest rzeczą bardzo dobrą, nawet jeśli nie odpowiada ona pomysłowi rodziców. Można zadać sobie wtedy pytanie: *Dlaczego nie akceptuje się pasji dziecka?* Odpowiedzi inne niż obawa o zdrowie i życie dziecka mogą oznaczać, że to nie pasja dziecka stanowi problem, lecz Państwa problem z zaakceptowaniem jej.

Warto jednocześnie napisać, że wiele osób nie ma pasji. Nie dotyczy to tylko dzieci, dotyczy również wielu dorosłych – albo nigdy nic nie pochłonęło ich na tyle mocno, by wyrosło ponad zainteresowanie albo z jakichś powodów pasja wygasła. Wielu młodych ludzi podczas indywidualnych konsultacji doradczych czuje się winnym lub zawstydzonym, że nie udało im się znaleźć pasji. Ponieważ jednak pasji nie można obudzić na siłę, należy z całą mocą podkreślić, że brak pasji nie jest niczym zawstydzającym. Zainteresowania tak silne, że przeradzają się w pasje, mogą się pojawić w dowolnym momencie życia i wcale nie muszą się zaznaczyć w młodości. Wsparcie od Państwa w tym zakresie mogłoby polegać na rozmowie z dzieckiem o:

- dotychczasowej pasji, jeśli dotąd tego Państwo nie robili. Ponownie, jak ma to miejsce w przypadku zainteresowań, może okazać się, że to dziecko jest ekspertem, a Państwo możecie się od niego wiele nauczyć;
- możliwości połączenia pasji z celem lub dotychczasowym przebiegiem ścieżki edukacyjno-zawodowej, w szczególności gdy młody człowiek nie brał tego pod uwagę. Bazując na Państwa doświadczeniu życiowym, warto wskazać argumenty z tym, aby to połączyć, gdyż dziecko może nie widzieć połączenia jednego z drugim i rozmowa z bliskim człowiekiem może okazać się niezwykle

pomocna. Być może (jest to częste rozwiązanie) praca, która jest interesująca, ale nie jest pasją, zapewni środki do realizowania pasji? Może też dziecko, dowiadując się, że stoicie Państwo po jego stronie zainwestuje w pasję i zmieni decyzje zawodowe. Decyzja o tym powinna należeć do dziecka, ale świadomość wsparcia ze strony rodziców może zdecydowanie ułatwić jej podjęcie;

- pasji w kontekście celu zawodowego – czy i jak pasje wspierają realizację celu.

4. Wiedza

Wiedzę zdefiniować można jako *zbiór opisów faktów, zasad, teorii i praktyk, przyswojonych w procesie uczenia się, odnoszących się do dziedziny uczenia się lub działalności zawodowej*³¹. Warto dokonać różniczenia na wiedzę, której młodzi ludzie nabywają w szkole i na wiedzę, której nabywają poza nią. Istnieją dwa podstawowe rozszerzenia tego podejścia:

1. Wiedza szkolna i pozaszkolna pokrywają się w całości lub w części: uczeń poszerza samodzielnie wiedzę, której nabywa w szkole. Warto wtedy zastanowić się nad motywacją do tego działania – jeśli bierze się z chęci dowiedzenia się więcej z danej dziedziny, może okazać się, że chodzi o jakieś zainteresowanie, które dobrze byłoby rozwijać.

Może to być też punkt wyjścia do rozmowy o przydatności wiedzy nabywanej w szkole oraz o tym, które przedmioty (w szczególności zawodowe) i z jakich powodów są dla Państwa dzieci interesujące, a które przeciwnie – sprawiają im trudność albo po prostu ich nie lubią (i ponownie zapytać o powody – dlaczego jedne przedmioty sprawiają przyjemność, a inne nie. Może okazać się, że chodzi o wiele więcej, niż to, że niektóre wydają się nudne, a inne interesujące. Podczas konsultacji indywidualnych młodzież bardzo często mówi, że są przedmioty, które wydają im się bardzo interesujące, ale mają problem ze sposobem prezentowania wiedzy, albo ich styl uczenia się nie pasuje do przedmiotu – np. dziecko woli uczyć się przez doświadczenie, a przedmiot prezentowany jest w formie zmuszającej do zapamiętywania). Z drugiej strony warto też docenić wiedzę szkolną i porozmawiać o tym, co jest dla Państwa dziecka szczególnie interesujące, przydatne, co przyda się w realizacji założonego przez nie celu.

2. Wiedza szkolna i wiedza pozaszkolna nie pokrywają się. Wiedza, której nabywa dziecko poza szkołą, nie ma odniesienia w przedmiotach i zajęciach oferowanych przez szkołę. Może to oznaczać, że wybór zawodu nie był najtrafniejszy, ponieważ to, co oferuje szkoła, nie skłania dziecka do samodzielnych poszukiwań i poszerzania wiedzy, nie stanowi dla niego inspiracji. Warto w tej sytuacji porozmawiać o tym, dlaczego tak się stało. Szczęólnego znaczenia może to nabrać w przypadku przedmiotów praktycznych, zawodowych – jeżeli dziecko nie znajduje przyjemności w poszerzaniu wiedzy z tych przedmiotów, może to oznaczać, że dotychczasowe wybory nie pokrywają się z jego pasjami i zainteresowaniami.

Wiedza szkolna jest wiedzą obowiązkową, dzieci muszą się jej uczyć. Wiedza pozaszkolna nabiera w tej sytuacji szczególnego znaczenia – jest świadectwem zainteresowań lub pasji dziecka. Należy podkreślić, że służąc wsparciem w tym zakresie jesteście Państwo partnerami dziecka, a nie weryfikatorami ich wiedzy. Należy założyć, że Państwa dziecko jest ekspertem w swojej własnej sprawie i jeśli twierdzi, że posiada wiedzę dotyczącą jakiejś dziedziny, to Państwa zadaniem nie jest udowadnianie mu, że się myli, ale przyjęcie takiego stanu rzeczy. To, co jeszcze mogą Państwo zrobić w ramach wsparcia, to:

³¹ Za „Ramowy Program Wewnątrzszkolnego Systemu Doradztwa Zawodowego”, op.cit.

- zapytać o te dziedziny, w których dziecko czuje się ekspertem i czerpać z tego, uczyć się od własnych dzieci. Innymi słowy – samemu nabywać wiedzy;
- porozmawiać o planach na przyszłość – zapytać, jakie dziedziny wiedzy wydają się dziecku interesujące i jaki rodzaj wiedzy chciałoby nabyć, pogłębić, poszerzyć. Można też, w ramach inspiracji, podzielić się swoją wiedzą, oczywiście przy założeniu, że obie strony są zainteresowane;
- porozmawiać o wiedzy w kontekście celu zawodowego – czy i jak wiedza nabywana w szkole lub poza nią wspiera realizację celu.

5. Umiejętności

Umiejętności można zdefiniować jako *przyswojoną w procesie uczenia się zdolność do wykonywania zadań i rozwiązywania problemów właściwych dla dziedziny uczenia się lub działalności zawodowej*³². Co ciekawe, mimo że jest to pojęcie dość intuicyjne, wiele osób ma duży problem z tym, żeby odpowiedzieć na pytania: *Co umieją? Co potrafią robić dobrze? Jakie czynności przychodzą im z łatwością?* Bardzo często odpowiedź na pytanie o umiejętności przeradza się w odpowiedź na pytanie o upodobania, czyli zamiast mówić „dobrze robię...” mówi się „lubię robić...”, a to mogą być zupełnie inne czynności. Możemy lubić pić kawę, ale nie umieć jej dobrze zaparzyć. Warto mieć to na uwadze, tym bardziej że biegłość i łatwość świadczą o posiadaniu określonych umiejętności może być kolejną informacją o tym, do czego Państwa dzieciom bliżej.

W przypadku Państwa dzieci można rozmawiać o umiejętnościach zawodowych oraz niezwiązanych z zawodem. W toku nauki w szkole dzieci nabyły pewnych umiejętności, które mogą być związane z wykonywaną przez nie pracą. Warto porównać jedno i drugie i sprawdzić, które sprawiają przyjemność, są nabywane z łatwością, a które nie i co może być tego przyczyną.

Wsparcie w tym zakresie może polegać na:

- Podzieleniu się swoimi obserwacjami. Można zadać sobie pytanie: *O co poprosiłbym/poprosiłabym własnego syna lub córkę?* lub *Co mój syn (lub córka) zrobiłby (zrobiłaby) dobrze?* i opowiedzieć o tym dzieciom. Być może przebywając na co dzień z dzieckiem wiedzą Państwo o jakiejś przejawianej przez nie umiejętności, o której dotąd Państwo nie mówili, nie nazywali głośno. Może to być też dobry moment na docenienie posiadanych przez dzieci umiejętności, szczególnie w dziedzinach, w których rodzicom brakuje biegłości (np. bardzo często młodzież mówi, że rodzice proszą o pomoc w sytuacjach związanych z nowoczesnymi technologiami).

Jako rodzice mogą też Państwo zaobserwować u swoich dzieci umiejętności, które można nazwać kluczowymi, nie są one związane z żadnym konkretnym zawodem, ale są ważne na współczesnym rynku pracy, np. umiejętności komunikacji, radzenie sobie ze stresem, wyszukiwania informacji, zarządzania czasem, planowania itd.³³

- Zrobieniu wspólnie listy umiejętności, które posiadają Państwa dzieci i postarać się niczego nie pominąć, również drobnych rzeczy (np. umiejętność ergonomicznego włożenia naczyń do zmywarki), ponieważ może uda się wyczytać z nich pewien wzorzec umiejętności (np. umiejętności związane z planowaniem, organizowaniem, logistyką).
- Porozmawianiu o tych umiejętnościach, które sprawiają, że Państwa dziecko jest z siebie dumne, o tych, które mogą stanowić jego wizytówkę. Można zapytać, o jaką pomoc zazwyczaj proszą je

³² Za „Ramowy Program Wewnątrzszkolnego Systemu Doradztwa Zawodowego”, Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu, Poznań 2017.

³³ K. Druczak, *Jak pomóc rozwijać skrzydła?* KOWEziU, Warszawa 2013.

koledzy, nauczyciele oraz zastanowić się, w pomocy podczas wykonania jakich zadań możecie Państwo polegać na swoim dziecku.

- Porozmawianiu o marzeniach, o tym: *Jakich umiejętności i dlaczego dziecko chciałoby nabyć lub dopracować? Jak Państwo jako rodzice mogą wspomóc go w tym zakresie?*
- Porozmawianiu o umiejętnościach w kontekście celu zawodowego: *Czy i jak umiejętności posiadane przez dziecko wspierają realizację celu? Jakie umiejętności przydadzą się najbardziej? Jakie należałoby doszkolić? Czego dziecko potrzebuje w tym zakresie?*

6. Wartości

Wartości są bardzo istotnym elementem w tworzeniu IPK, tym bardziej że młodzież zazwyczaj nie łączy myślenia o wartościach z dokonywanymi wyborami edukacyjno-zawodowymi. Tymczasem wartości należą do podstawowych ludzkich przekonań. Wyrażają się zarówno w dążeniu, jak i unikaniu zdobycia dóbr materialnych i niematerialnych takich jak pieniądze, władza, duchowość. O ile badanie zainteresowań pomaga w przewidywaniu konkretnych zachowań edukacyjnych i zawodowych człowieka, a więc w odpowiedzi na pytanie: *Co jednostka będzie w przyszłości robić? O tyle badanie wartości pomaga nam zrozumieć, jak ludzie działają i dlaczego to robią*³⁴.

Tak więc to nasze **wartości stanowią właściwy motor naszych działań** i stanowi to powód, dla którego warto o tym rozmawiać. *Wartości (...) są źródłem motywacji i osobistych standardów działania w danej dziedzinie, świadomym wyobrażeniem tego, co jest godne pożądania, na zdobyciu czego człowiekowi najbardziej zależy. Jeśli dla kogoś wartością jest pomaganie innym, warto wybrać zawód, w którym będzie można tę wartość realizować. Nie powinno się wybierać zawodu pozostającego w sprzeczności z preferowanymi wartościami*³⁵.

Z całą pewnością wiedzą Państwo bardzo wiele o wartościach wyznawanych przez Państwa dzieci, a to dlatego, że to Państwo od najmłodszych lat zaszczepiali im określony system wartości. Jest więc bardzo prawdopodobne, że Państwa dzieci kierują się lub będą kierować w życiu podobną hierarchią wartości, jak Państwo. Informacja o tym jest bardzo istotna, bo wiedząc, co jest ważne dla Państwa i jak przejawia się to w pracy zawodowej, możecie skutecznie rozmawiać z dziećmi o wpływie wyznawanych wartości na wykonywany zawód. Warto dodać, że jest prawdopodobne, że w okresie dojrzewania dzieci zbuntowały się przeciwko wszczepianemu przez rodziców systemowi wartości. Istotny jednak jest przy tym fakt, że ów system wartości wciąż był niezmiernie ważny – stanowił punkt odniesienia do buntu, dziecko buntowało się przeciwko czemuś, co jest mu znane. Ten moment buntu i świadomego wyboru wartości jest niezbędnym rozwojowo więc z tego punktu widzenia bardzo pokrzepiająca może być świadomość, że dziecko sprzeciwiło się wcześniejszym wartościom. W temacie wartości mogą Państwo służyć wsparciem następująco:

- Porozmawiać o aktualnie wyznawanym przez dzieci systemie wartości. Może to stanowić bezcenną lekcję o Państwa relacji z dziećmi, okaże się, jak wiele wartości jest wspólnych. Będzie to też bardzo dobra okazja do dyskusji o tych wartościach, które są różne. Dobry sposób na rozmowę o wartościach stanowi proste ćwiczenie – możecie Państwo usiąść wraz z dzieckiem, każde ze swoją kartką i zapisać na niej 10 wartości, które są dla każdego z Was najważniejsze. Ciąg dalszy ćwiczenia polega na tym, że skreśla się trzy wartości (można wyobrazić sobie sytuację, w której jakaś zewnętrzna siła zmusza nas do wyrzeczenia się pewnych wartości), później kolejne trzy i,

³⁴ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

³⁵ K. Druzak, op.cit.

raz jeszcze, następne trzy – zostaje jedna, kluczowa wartość, której nie chcemy się wyrzec. Warto porównać zapisane wartości i porozmawiać z dzieckiem o podobieństwach oraz różnicach.

- Rozmowa o wartościach również może odnosić się do Państwa obserwacji poczynionych w toku wychowywania. Dzięki przyglądaniu się rozwojowi dzieci wiecie Państwo najlepiej, jak kształtował się i zmieniał system wartości Państwa dzieci. Opowiedzenie o tych obserwacjach może być dla dzieci bardzo wartościowe.
- Można wprost porozmawiać o tym, jaki dzieci widzą związek wyznawanych wartości z pracą zawodową i jaki ich zdaniem wpływ na ich pracę będzie miał ich system wartości.
- Porozmawiać o wartościach w kontekście celu zawodowego: *Czy i jak wartości posiadane przez dziecko wspierają realizację celu?*

7. Podsumowanie

Podsumowanie stanowi pracę własną dziecka, ma polegać na wypisaniu swoich mocnych oraz słabych stron w tym momencie życia, w którym aktualnie znajduje się dziecko. Praca ta powinna opierać na wcześniejszych sześciu punktach. Rzetelna praca nad wartościami, zainteresowaniami, pasjami i umiejętnościami pozwoli dziecku nie tylko na poszerzenie wiedzy o sobie samym, ale też ułatwi odpowiedź na pytania zadane w podsumowaniu: *W czym dziecko czuje się mocne? W czym odczuwa braki?* oraz zestawieniu tego z obranym celem zawodowym. Podsumowanie kończy pytanie: *Czy i na ile posiadany przez dziecko cel jest zgodny z zawodem, którego aktualnie się uczy?*

Państwa wsparcie podczas podsumowania powinno być ograniczone. O ile podczas wcześniejszych punktów Państwa wiedza, doświadczenie i przede wszystkim lata obserwacji własnych dzieci stanowiły bardzo cenny zasób, o tyle podsumowanie powinno sprowadzać się do wniosków, których dziecko dokona samodzielnie, bazując na punktach od 1–6.

2.2.2. Druga część IPK – Zawód, którego się uczyć i który chciałbym wykonywać

Druga część IPK nosi nazwę **Zawód, którego się uczyć i który chciałbym wykonywać** i jest to część w której Państwa wiedza i doświadczenie nie będą przydatne tak bardzo, jak miało to miejsce w pierwszej części. Wyjątkiem będą rodzice, których dzieci zamierzają wykonywać ten sam zawód, który wykonują Państwo. Jest tak dlatego, że pytania w drugiej części dotyczą bezpośrednio zawodu, którego dzieci uczą się w szkole, np. *wiedza, którą muszę mieć, aby wykonywać wybrany przez siebie zawód szkolny* lub *Jakie jest zapotrzebowanie na pracę w tym zawodzie szkolnym?* Jeżeli więc pracujecie Państwo w zawodzie wybranym przez dziecko, możecie wesprzeć je merytorycznie, ważne jednak jest, i ponownie podkreślane, że skuteczność IPK zależy od samodzielnej pracy dziecka. Syn lub córka są w stanie, dzięki nauce w szkole oraz zasobom wiedzy z Internetu, samodzielnie odpowiedzieć na te pytania i warto zachęcać je, by to zrobili, tym bardziej że dotyczą bezpośrednio ich przyszłości. Może być tak, że dzieci nie będą np. wiedziały, ile wynosi wynagrodzenie w zawodzie, który wybrały. Państwa wsparcie przy tym i innych pytaniach powinno ograniczyć do wskazania możliwych źródeł – nauczycieli w szkole, doradcy zawodowego wspierającego dziecko w tworzeniu IPK, wspomnianego wyżej portalu w Internecie (wynagrodzenia.pl) itp.

Druga część podręcznika opiera się na podobnej filozofii pracy, jak część pierwsza. Wdrożenie w taki styl pracy podczas pracy nad częścią pierwszą powinno ułatwić dzieciom pracę nad drugą częścią.

Państwa wiedza, pamięć i wewnętrzna uczciwość mogą być przydatne w tej części przy pytaniu pierwszym:

1. Mój wybór zawodu, którego się uczyć (uzasadnij, dlaczego wybrałeś dany zawód szkolny).

Prawdopodobne powody wybrania danego zawodu zostały już ogólnie nazwane w części 1 poradnika. Dziecko może pamiętać inne powody wybrania danego zawodu, niż Państwo. Może np. uważać, że wybrało go ze względu na kolegów, Państwo mogą zaś pamiętać, że mniej lub bardziej naciskali na dziecko, by wybrało taki a nie inny zawód. Jeśli uważają Państwo, że mogli mieć wpływ na decyzję poprzez wywieranie różnego rodzaju presji na dziecko, warto o tym porozmawiać i zapytać, jak widzi to dziecko. Może okazać się, że jego perspektywa jest inna i czuje, że była to jego autonomiczna decyzja. Może też być tak, że choć wcześniej odczuwało presję, jest zadowolone z dokonanego wyboru. Jeśli jednak wciąż była to bardziej decyzja Państwa, niż dziecka, to informacja o tym jest bardzo ważna dla całości IPK i dalszych planów edukacyjno-zawodowych dziecka. Warto w takiej sytuacji, choć może być to trudne, stale pamiętać, że Państwa dziecko staje się autonomicznym dorosłym i ma prawo do podejmowania samodzielnych decyzji o swoim życiu nawet w sytuacji, gdy stoją w sprzeczności z tym, jak Państwo pojmują jego dobro.

2.2.3. Trzecia część IPK – Indywidualny plan działania

Trzecia część IPK nosi nazwę **Indywidualny plan działania** i jej zadaniem jest zebranie wniosków z części pierwszej oraz drugiej, odniesienie ich do celu, stworzenie celów częściowych (ułatwiających realizację celu głównego) oraz konkretnego i szczegółowego planu działania, a także planu alternatywnego w sytuacji, w której nieprzewidziane przeszkody utrudnią lub uniemożliwią realizację planu głównego.

W tej części Państwa wsparcie również powinno być ograniczone, ponieważ to samodzielna praca dziecka nad IPK uprawdopodobnia jego powodzenie. Na wyraźną prośbę dziecka możecie Państwo posłużyć swoją wiedzą i doświadczeniem przy pytaniach, które dotyczą wyobrażenia sobie możliwych scenariuszy odnośnie do realizacji planu. Część trzecia zawiera bowiem pytania o to, co może utrudnić, a co ułatwić realizację celu i może być tak, że syn lub córka nie spojrzą na sytuację z tej perspektywy, z jakiej uczynią to Państwo. Ważne jednak w tej sytuacji jest, by dziecko jako pierwsze przedstawiło własne pomysły, Państwa rolą będzie dopowiadać.

Dziecko może też zwrócić się do Państwa w związku z pytaniem: *Kto i w czym może mi pomóc, abym mógł zrealizować cel?* Zgodnie z tym, co napisano w pierwszej części poradnika, wciąż stanowią Państwo dla dziecka główne źródło wsparcia i naturalne jest, że poszukując pomocy w pierwszej kolejności, zwrócą się do Państwa. Jak odpowiedzieć na pytanie o to, w czym możecie Państwo pomóc? Odpowiedź brzmi: jak najkonkretniej. Ogólna odpowiedź typu „we wszystkim”, „wiesz, że zawsze możesz na mnie liczyć” itp. nie odpowiada idei IPK, który w założeniu jest konkretnym dokumentem. Warto więc dowiedzieć się, jakiej konkretnie pomocy dziecko oczekuje i zgodnie z prawdą odpowiedzieć, czy takiej pomocy możecie Państwo udzielić. Jeśli nie jest to możliwe – również przyznać to zgodnie z prawdą. Przykładowo dziecko oczekuje, że w ramach pomocy, np. otwierania własnej działalności gospodarczej wesprze je Państwo kwotą 20 000 zł, warto odpowiedzieć konkretnie na to oczekiwanie („np. możemy z tatą wspomóc Cię kwotą 7 000 zł”, „możemy umówić się na pożyczkę na tę kwotę i ustalić zasady jej spłaty” itp.), tak żeby wzmocnić w dziecku postawę staranności przy tworzeniu IPK.

Trzecia część IPK sprowadza wcześniejsze przemyślenia i wnioski do poziomu konkretnych zadań, dat, przeszkód do pokonania i zasobów, na których można się wesprzeć. Wypełnienie wszystkich trzech części oznacza zakończenie pracy nad dokumentem.

2.3. IPK – PODSUMOWANIE

Niewielu młodych ludzi ma możliwość pomyśleć o swojej przyszłości tak konkretnie, jak Państwa dzieci dzięki stworzeniu IPK. Gotowy dokument stanowi swoisty drogowskaz na przyszłość. Dzięki indywidualnej pracy, wiedzy i doświadczeniu doradcy zawodowego, Państwa wsparciu, dziecko zerkając do dokumentu będzie wiedziało, kiedy i co powinno zrobić, by osiągnąć zamierzony cel, np. zdobyć wymarzoną pracę, założyć firmę, uzyskać specjalistyczne uprawnienia, uzupełnić wykształcenie.

Z badań wynika, że prawie 50 proc. osób w wieku 18–26 lat nie wie, jak realizować swoje plany zawodowe, brakuje im pomysłów oraz wiedzy³⁶. Dobrze zrobione IPK może też stanowić dla Państwa dzieci źródło spokoju. Jak wspomniano wyżej, myślenie o przyszłości nierzadko wiąże się z lękiem i niepokojem, często wynikającym z niewiedzy. Stworzenie konkretnego planu działania niweluje ten lęk i pozwala zaplanować kolejne kroki na drodze rozwoju zawodowego. Należy jednak pamiętać, że opracowany plan z czasem może ulec modyfikacji. I co wtedy? Zaczynamy pracę od nowa.

Państwa postawa i wsparcie przy wypełnianiu IPK i, szerzej, przy myśleniu o własnej przyszłości, są dla dzieci niezbędne. Nie każde wsparcie jest jednak skuteczne, czasem przeciwnie, chcąc wesprzeć, można zaszkodzić. Jak towarzyszyć dziecku w tworzeniu przez nie planów na przyszłość? W części trzeciej znajdą Państwo odpowiednie wskazówki.

³⁶ #MłodziPrzyGłosie. op.cit.

CZĘŚĆ 3.

Jak wesprzeć dziecko?

Jesper Juul na początku książki „Nastolatki. Kiedy kończy się wychowanie?” pisze: *Niektórzy nazywają mnie ekspertem od wychowania. Jest to określenie zupełnie chybione, ponieważ nie ma ekspertów od wychowania. Można być ekspertem od rozwoju fizycznego dziecka albo od kształtowania się zdolności mowy, ale nie od wychowania. W wychowaniu nie ma jakiegś jednej słusznej drogi – jest ich wiele*³⁷. Podobnie jest ze wspieraniem jako częścią procesu wychowawczego – na świecie nie ma nikogo choćby odrobinę podobnego do Państwa dziecka – jest ono unikalne ze swoimi przeżyciami, doświadczeniami, myślami. A relacja z innymi, przede wszystkim z rodzicami, czyni ich przeżycia niepowtarzalnymi. Trudno więc znaleźć uniwersalne, zawsze skuteczne recepty na porozumienie. Istnieje jednak kilka podstawowych zasad i reguł, które mogą ułatwić – **jeśli nie wychowanie, to porozumienie**.

3.1. Więzy z własnym dzieckiem jako podstawa porozumienia

Młodzi chcieliby móc liczyć na wsparcie rodziców. Nawet jeśli więź między rodzicami a dziećmi jest wątła albo nie została odpowiednio zbudowana – dziecko nie czuje się przy mamie czy tacie bezpiecznie – dzieci wciąż pragną akceptacji i zrozumienia ze strony rodziców. Doradcy zawodowi podczas konsultacji indywidualnych wielokrotnie spotykają się z uczniami, którzy, nie ciesząc się bliską relacją z rodzicami, mówią o tym ze złością i źle skrywaną tęsknotą. Zdarza się, że dzieci silą się na udawaną obojętność, ale prawdą jest, że relacja z rodzicami jest relacją wieczną i rodzice zawsze będą stanowić punkt odniesienia.

Państwa dzieci są już dorosłe. Cytowany już Juul pisze: *Kiedy dziecko kończy dwanaście lat, jest już za późno na wychowanie*³⁸. Oczywiście jest, że więź buduje się przez lata, od dnia narodzin. Jeżeli rodzic, który przez 18 lat nie wkładał żadnego wysiłku w budowanie relacji z własnymi dziećmi, nagle postanowi mieć wpływ i decydować o tym, jak życie młodego dorosłego ma się dalej potoczyć, spotka się ze zrozumiałym buntem i oporem. Proszę sobie wyobrazić taką sytuację w relacji ludzi dorosłych – posiadamy znajomych, którzy przez kilkanaście lat nie dbali o kontakt z nami, nie mieliśmy poczucia, że jesteśmy dla nich ważni i nagle okazuje się, że chcą mieć decydujący wpływ na decyzję, którą właśnie podejmujemy. Tak więc podejmowanie prób wychowania dziecka, które właściwie jest już dorosłym, jest z góry skazane na porażkę. Warto oddać jeszcze raz głos Juulowi:

*Kiedy dzieci osiągną wiek nastoletni, mamy okazję przekonać się, co tak naprawdę udało nam się zbudować. Razem dotarliśmy do pewnego punktu: rodzice na siedzeniu kierowcy, a dzieci z tyłu, współdziałając z nimi. Czy jesteśmy zadowoleni z tego, co widzimy? Większość rodziców, niestety, nie jest specjalnie zadowolona i dlatego włącza się u nich tryb turbowychowania, aby jeszcze w ostatniej chwili naprawić to lub tamto. To daremne. Pytają wtedy: Co mamy robić? Siedzieć i patrzeć, jak nasze dzieci robią coś, z czym się nie zgadzamy? Dla takich rodziców mam jedną radę: siadźcie wygodnie w fotelu, popatrzcie na swoje dzieci i cieszcie się nimi!*³⁹.

Czy w świetle powyższych słów rodzice, którzy nie mają poczucia, że udało im się nawiązać z dziećmi dobrą więź, są skazani na porażkę? Nie ulega wątpliwości, że kochają Państwo swoje dzieci najbardziej na świecie i ponad wszystko pragną ich dobra. Sprawa nie jest przegrana, ponieważ dzieci, kiedy kończą trzynaście–czternaście lat, oczekują od rodziców właściwie tylko jednego: *świadomości, że na tym świecie jest jedna albo dwie osoby, które naprawdę akceptują je takimi, jakimi są. Wielu z nas nie miało w swoim życiu nikogo takiego. Nasza tradycja wychowawcza nie przewidywała podobnego podejścia rodziców. Dlatego sami zachowujemy się często jak*

³⁷ J. Juul, *Nastolatki. Kiedy kończy się wychowanie?* Wydawnictwo MiND, 2014.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

*nauczyciele, którzy z czerwonym ołówkiem w dłoni wskazują swojemu dziecku, co jeszcze jest w nim do naprawienia. Takie podejście nie przynosi korzyści ani im, ani nam⁴⁰. To, co napisano powyżej oraz opisane w pierwszej części prawidłowości rozwojowe, sprowadzają się do tego, na co nigdy nie jest za późno – do zaakceptowania dziecka i jego wyborów oraz dania mu na nie wewnętrznego pozwolenia, tym bardziej że zewnętrznego już nie potrzebuje. Praca, którą syn lub córka będą wkładać podczas tworzenia IPK, daje doskonałą okazję do pokazania, że akceptujecie Państwo wybory i decyzje swoich dzieci. *Jak więc to zrobić?**

⁴⁰ Tamże.

3.2. Jak (nie)rozmawiać?

Skoro wiemy już, że na tym etapie życia to, czego dziecko od Państwa potrzebuje, to akceptacja tego, kim jest i jego wyborów, powstaje pytanie: *Jak można to dziecku skutecznie przekazać?* Nie wystarczy wygłoszenie sentencji: „synu, córko, akceptuję Ciebie i Twoje wybory”, kiedy cała pozostała komunikacja z dzieckiem będzie przeczyć wygłoszonemu zdaniu. A może przeczyć z dwóch powodów: 1) tak naprawdę w głębi duszy nie akceptujemy dziecka takiego, jakim jest lub 2) akceptujemy je i szanujemy, ale trudno nam mu to przekazać, brakuje odpowiednich środków wyrazu. Pierwszy powód stanowi dużo większą trudność w komunikacji, bowiem dziecko tak naprawdę wyzuwa nasz brak szacunku dla jego autonomii.

W przypadku tego pierwszego powodu warto zapytać samego siebie: *Dlaczego tak jest?* Być może wynika to z zawiedzionych własnych ambicji, własnych pomysłów na to, jak chcieliście Państwo ułożyć dzieciom życie za nich samych. Warto przypomnieć sobie wtedy, jak sami czuli się Państwo w tamtym okresie i czy presja rodziców pomagała czy stanowiła dla Państwa obciążenie⁴¹.

W przypadku drugiego powodu usprawnienia wymaga tak naprawdę tylko komunikacja. *Jak więc komunikować się z własnym dzieckiem, praktycznie już dorosłym człowiekiem?* Z pomocą może tu przyjść opracowany przez Marshalla Rosenberga model komunikacji nazwany **Porozumieniem bez przemocy**⁴². Ten amerykański psycholog około 60 lat temu zaobserwował, że ludzie bardzo często nie umieją ze sobą rozmawiać nawet wtedy, kiedy ich intencje są szlachetne. Celem tego poradnika nie jest szczegółowe omawianie modelu komunikacji, jaki stworzył Rosenberg, ale zwrócenie uwagi na kilka prawidłowości, które pozwalają usprawnić każdą komunikację, nawet w rodzinach, w których zarówno rodzice, jak i dzieci mają poczucie wzajemnego zrozumienia.

Rosenberg zaobserwował, że **większość z nas na co dzień posługuje się językiem pozbawionym empatii, pełnym ocen**. Wiąże się to z tym, że w naszej kulturze niemal każde zachowanie oceniamy na skali „dobre – złe” i w związku z tym odpowiednio do tego reagujemy. Dokonywanie ocen jest tak powszechne, że nasz codzienny język jest nimi wypełniony. Tymczasem nikt nie lubi być oceniany – niemal każdy taki komunikat utrudnia rozmowę i sprawia, że osoba oceniana, zamiast chcieć rozmawiać – zaczyna się bronić. Rosenberg twierdzi, że język, który zamyka (tzw. język szakala) bierze się stąd, że oceniamy, krytykujemy, porównujemy siebie i innych oraz unikamy osobistej odpowiedzialności⁴³. Za każdym razem, kiedy mamy do czynienia z drugą osobą albo komunikatem od niej, możemy pójść drogą, do której jesteśmy przyzwyczajeni i zacząć mniej lub bardziej obwiniać siebie czy innych albo empatycznie wczuć się w potrzeby swoje i drugiej strony. Ten system komunikacji opiera się właśnie na empatii⁴⁴ oraz dbaniu o swoje własne potrzeby – dzięki temu mamy poczucie, że powiedzieliśmy to, co chcieliśmy, bez zranienia dziecka, ale jednocześnie z zaznaczeniem swoich potrzeb.

Model komunikacji opracowany przez Rosenberga jest modelem, z którego mogą czerpać Państwo dowolnie i, stosując jego wybrane elementy, poprawiać jakość komunikacji z własnymi dziećmi. Empatyczny, otwierający na rozmowę komunikat skonstruowany jest w sposób następujący:

⁴¹ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

⁴² M. B. Rosenberg, *Porozumienie bez przemocy. O języku serca*. Jacek Santorski & Co, Warszawa 2003.

⁴³ K. Mudyń, D. Kubacka, *Kryzys, interwencja i pomoc psychologiczna. Nowe ujęcia i możliwości*. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.

⁴⁴ Empatia (jedna z wielu definicji): zastępcza reakcja afektywna na doświadczenia emocjonalne innej osoby, polegająca na odzwierciedlaniu lub naśladowaniu tej emocji. W tym znaczeniu oczywistą implikacją jest fakt, że doświadczenie empatyczne jest dziełem z kimś jego emocji. Za A. Reber, *Słownik psychologii*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2000.

1. Mówimy o tym, co zaobserwowaliśmy, o **faktach**, unikając oceniania czy krytykowania. Ma to tę zaletę, że z faktami trudno polemizować, a brak oceny sprawia, że dziecko nie ma potrzeby się bronić.

Do zakończenia roku szkolnego pozostały trzy miesiące...

2. Mówimy o tym, jak my **czujemy** się w związku z dokonaną obserwacją. Mówimy więc o swoich emocjach, co dla tych z Państwa, którzy dotąd nie mieli zwyczaju dzielić się swoimi emocjami, może być na początku z wielu powodów trudne (np. nie przywykliście Państwo do przyglądania się swoim emocjom albo nie jesteście przyzwyczajeni do mówienia o nich i nazywania ich – widać to często w języku: bardzo niewiele osób potrafi nazwać więcej niż 5–10 emocji). Warto jednak próbować, ponieważ informacja o emocjach ponownie jest komunikatem, z którym trudno polemizować – tak się czujemy i mało prawdopodobne, by ktokolwiek wpierał nam, że czujemy inaczej. Dodatkowo mówienie o własnych emocjach ma wielką moc – bardzo nasze otwarte mówienie o tym, co przeżywamy, otwiera partnera w rozmowie.

... i czuję strach/niepokój/obawę/zmartwienie, ponieważ...

3. Mówimy **otwarcie** o tym, **czego chcemy**, jaką mamy potrzebę. Jeżeli potrafiliście Państwo nazwać swoją emocję, warto dotrzeć do jej źródła – skąd się wzięła, z czego wynika? Jeżeli już to wiemy, to warto nazwać to wprost.

... mam potrzebę/chciał(a)bym wiedzieć, jaki jest Twój plan na potem i jaka jest w nim moja rola.

4. W czwartym kroku **formułujemy** konkretną **prośbę**. Taką, która jest możliwa do spełnienia i taką, która nie jest żądaniem. Prośba od żądania różni się tym, że naprawdę dajemy drugiej stronie prawo do odmowy. Nawet jeśli powiedzieliśmy o tym, czego potrzebujemy, jakie stoją za tym emocje – dziecko może nie chcieć spełnić naszej prośby, choćby dlatego, że przyszliśmy nie w porę albo zaskoczyliśmy je formą rozmowy, której dotąd nie praktykowaliśmy. Ważne jest też, by nasza prośba była możliwie konkretna i możliwa do spełnienia, a nie ogólnikowa.

Czy możemy teraz porozmawiać o Twoim planie?/ Wiem, że na zajęciach w szkole robisz swój własny plan kariery. Czy możesz mi go pokazać?

Po takim komunikacie pozostaje uważnie, z otwartością wysłuchać odpowiedzi, godząc się z tym, że w danym momencie może nie być dla nas satysfakcjonująca. Jednakże przyjęcie takiego stylu komunikacji z dzieckiem z pewnością przyniesie lepsze rezultaty niż komunikaty takie, jak np. „Ty się nigdy niczego nie nauczysz”, „czy Ty w ogóle masz jakiś plan na życie?!” „weź się w końcu ogarnij”, „rób, co chcesz, mnie to nie interesuje, masz 18 lat – droga wolna” i inne im podobne, które ani nie zaspokoją Państwa potrzeb związanych z troską i obawą o dobrostan dzieci, ani dzieciom nie dadzą poczucia, że mogą zwrócić się do Państwa o pomoc.

Tak, jak napisano we wstępie do niniejszej części poradnika, nie ma uniwersalnej, zawsze skutecznej metody porozumienia się. Opisany wyżej sposób uwzględnia jednakże wiele z tego, co zawsze pomaga w komunikowaniu się z dzieckiem. Podsumowując powyższe, warto więc pamiętać o tym, by:

- Mówić o sobie, swoich potrzebach, swoich emocjach zamiast oceniać dziecko i uważać, że wie się o jego potrzebach i emocjach lepiej od niego. Jeśli chcą Państwo dowiedzieć się czegoś o swoich dzieciach – dobrze będzie o to zapytać.

- Uważnie słuchać. Jest wiele porad dotyczących tego, jak robić to skutecznie. Te najbardziej uniwersalne sprowadzają się do tego, by:
 - utrzymywać kontakt wzrokowy z dzieckiem,
 - utrzymywać „słuchającą” postawę ciała, skierowaną w stronę rozmówcy,
 - zachęcać do kontynuowania myśli,
 - z wyczuciem dopypywać,
 - parafrazować usłyszane informacje, upewniać się, że się dobrze zrozumiało,
 - nie oceniać, nie przerywać,
 - pozwalać pracować ciszy – dłuższe pauzy bardzo często pozwalają na wydobycie ważnej albo trudnej myśli.

Uważne słuchanie i szczerą rozmowa zawsze będą dla Państwa i Waszych dzieci dobrym rozwiązaniem, niezależnie od tego, czy relacje między Wami układały się do tej pory dobrze, czy pojawiały się trudności. Podsumowując ten wątek, warto zwrócić uwagę, że koncepcja M. Rosenberga została tu ledwie nakreślona, pod koniec poradnika w dziale „zaleca literatura” znajdą Państwo kilka pozycji książkowych, które z całą pewnością przysłużą się lepszemu zrozumieniu i porozumieniu między Państwem a dziećmi.

3.3. Wspieranie czy wyręczenie?

Młodzież oczekuje od rodziców, że będą oni służyć im pomocą i doświadczeniem. Nie oznacza to, że rodzic ma wyręczać dziecko w wysiłkach na rzecz zaprojektowania własnej przyszłości. Młodzi ludzie, przyzwyczajeni do otrzymywania natychmiast, dzięki internetowi, pobieżnych informacji coraz rzadziej ćwiczą umiejętność wgłębiania się w zadanie, w problem. Żeby dobrze zaplanować własną karierę, nie wystarczy jednak wpisać w wyszukiwarkę interesującego hasła i przejrzeć pierwszych pięć wyników od góry. Młodzież liczy na to, że rodzice podzielą się wiedzą dotyczącą zarówno tego, co robić w życiu, jak i tego, jak ten cel osiągnąć.

Anna Paszkowska-Rogacz pisze: *Każdy człowiek, który się uczy, musi podejmować decyzje, na przykład: czego i w jakiej kolejności się nauczyć, jak wychwycić błędy i luki w swojej wiedzy, co uznać za najważniejsze w tekście i jak te fragmenty wyróżnić z całości materiału. Większość tego rodzaju decyzji w szkole tradycyjnej podejmuje nauczyciel, przekazuje je uczniowi i w ten sposób prowadzi go za rękę – uczeń uczy się „pod dyktando”. Trafne podejmowanie takich decyzji to umiejętność, którą każdy młody człowiek powinien opanować, by w efekcie przejąć od nauczyciela i rodziców możliwie największą część odpowiedzialności za własną naukę. Ważne jest to, by dziecko władało umiejętnością planowania, organizowania, kontrolowania przebiegu i rezultatów pracy oraz opanowało umiejętność uczenia się⁴⁵.*

Państwa dzieci dysponują doskonałym aparatem poznawczym, dlatego warto, by podczas tworzenia IPK czy jakiegokolwiek innej pracy Państwa pomoc ograniczała się przede wszystkim do wsparcia i dawania poczucia bezpieczeństwa oraz ewentualnego wskazywania miejsc, w których można poszukać dodatkowych informacji.

⁴⁵ A. Paszkowska-Rogacz (red.), op.cit.

3.4. Presja czy wolność wyboru?

Spróbujcie Państwo przypomnieć sobie: *Dlaczego wykonujecie ten, a nie inny zawód? Jakie powody stoją za Państwa decyzją? Ile do powiedzenia mieli Państwa rodzice? Czy mieli Państwo poczucie, że mogą zdecydować zgodnie ze swoimi wartościami i zainteresowaniami, czy raczej wypełniali Państwo wolę rodziców?*

Oczekiwania rodziców niemal nigdy nie biorą się ze złej woli – zapewne chcą Państwo dla swoich dzieci jak najlepiej. Niemniej jednak warto poddać refleksji: *Co stoi za takim a nie innym Państwa pomysłem na przyszłość dzieci? Czy jest to sprawdzona wiedza o rynku pracy? Czy jest to branie pod uwagę oczekiwań, potrzeb, wartości, zainteresowań i pasji Państwa dzieci?*

Dzieci pragną, by rodzice akceptowali ich decyzje, dlatego ważne jest dla nich Państwa zdanie na ten temat. Ważne jednak, by była to opinia wynikająca z troski, wiedzy i doświadczenia, a nie nacisk niepozostawiający wyboru. „Możesz być, kim chcesz, bylebyś został lekarzem/budowlańcem/mechanikiem” – zdarza się, że tak można streścić filozofię wielu rodziców, o której młodzież opowiada podczas konsultacji indywidualnych.

W niniejszym poradniku wielokrotnie podkreślano, że **najlepszą drogą dla Państwa dorosłych już dzieci jest samodzielne podejmowanie decyzji na bazie wiedzy o sobie samych oraz dzięki Państwa wsparciu**. Presja i nacisk nie prowadzą do dobrych, samodzielnych rozwiązań. Warto więc myśleć o swoich dzieciach, jak o osobach, które próbując i doświadczając same odnajdą najlepszą dla nich drogę zawodową, nawet jeżeli zdarzy im się pomylić (pomyłki stanowią przecież jedną z najlepszych dróg zbierania nowych doświadczeń).

PODSUMOWANIE

Państwa dzieci mają przed sobą niemal całe swoje zawodowe życie. Zgodnie z teorią rozwoju zawodowego D. Supera, cytowaną w pierwszej części poradnika, są na etapie sprawdzania, próbowania nowych ról. Niech próbują, warto im na to pozwolić. Obecny system edukacyjny stwarza im ku temu mnóstwo dogodnych możliwości (szczególna w tym rola kwalifikacyjnych kursów zawodowych opisanych w pierwszej części). Warto pamiętać, że w życiu niewiele jest decyzji ostatecznych – te o wyborze zawodu do nich nie należą. Oczywiście dobrze jest jak najwcześniej wiedzieć, jaki zawód będzie dawał Państwa dzieciom najwięcej satysfakcji, ale w przypadku nietrafnego pierwszego wyboru – lepiej jest dokonać zmiany niż trwać w tym, co nie daje radości. Decyzja należy tu do Państwa dzieci, młodych dorosłych. Podkreślenia wymaga przy tym fakt, że pierwsze decyzje zawodowe są już za nimi i, patrząc na aktualne zapotrzebowanie na rynku pracy – Państwa dzieci podjęły bardzo dobrą decyzję – wiele zawodów nauczanych w branżowych szkołach i technikach to zawody deficytowe. Warto docenić Państwa dzieci, że taką decyzję podjęły.

To, czego na tym etapie Państwa dzieci, młodzi dorośli, od Państwa potrzebują najbardziej, to poczucie, że jesteście Państwo z nimi w ich decyzjach, że jesteście po ich stronie i że nawet w dorosłości i przy pełnej samodzielności i odpowiedzialności mogą się do Państwa zwrócić. Kilkanaście lat Państwa obserwacji i doświadczeń zbieranych przy dziecku oraz kilkanaście-kilkadziesiąt lat doświadczeń z pracy zawodowej są zasobem, który jest dla Państwa dzieci bezcenny – warto dać im możliwość z niego skorzystać. Państwa współpraca z dzieckiem podczas jego samodzielnych prób tworzenia planu własnej kariery zawodowej (przy pomocy doradcy zawodowego) może stanowić ku temu doskonałą okazję.

ZALECANA LITERATURA

1. Juul J., *Nastolatki. Kiedy kończy się wychowanie?* Wydawnictwo MiND, 2014.
2. Juul J., *Zamiast wychowania. O sile relacji z dzieckiem.* Wydawnictwo MiND, 2016.
3. Juul J., *Życie w rodzinie. Wartości w partnerstwie i rodzicielstwie.* Wydawnictwo MiND, 2013.
4. Paszkowska-Rogacz A., *Jak pomóc dziecku w podejmowaniu decyzji dotyczących kariery zawodowej. Poradnik dla rodziców.* 2015 (dostępny w internecie pod adresem: <http://www.poradnia.suwalki.pl/node/176>, dostęp: 31.10.2018).
5. Rosenberg M. B., *Porozumienie bez przemocy. O języku serca.* Jacek Santorski & Co, Warszawa 2003.

BIBLIOGRAFIA

1. #MłodziPrzyGłosie. *Co wpływa na decyzje zawodowe młodych ludzi*. Deloitte 2018 (na zlecenie Coca-Cola) (<http://mlodziprzyglosie.pl>, dostęp 31.10.2018).
2. Brzezińska A. (red.), K. Piotrowski, J. Wojciechowska, B. Ziółkowska, *Rozwój nastolatka. Późna faza dorastania*. Wydanie I, tom 6. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.
3. Druczak K., *Jak pomóc rozwijać skrzydła?* KOWEziU, Warszawa 2013.
4. Górczyński M., Obidniak D., Pfeiffer A., Suliga M., *Informator o zawodach szkolnictwa zawodowego*, ORE, Warszawa 2017 (<https://doradztwo.ore.edu.pl/informator-o-zawodach-szkolnictwa-zawodowego/>, dostęp 31.10.2018).
5. Grzesiak K., Zinkiewicz B., *Poradnik kim zostanie moje dziecko? Z serii „Wybór Zawodu”. Poradnik dla rodziców*. MEN, Kraków 2011.
6. Harwas-Napierała B., *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2. PWN 2011.
7. Juul J., *Nastolatki. Kiedy kończy się wychowanie?* Wydawnictwo MiND, 2014.
8. Juul J., *Zamiast wychowania. O sile relacji z dzieckiem*. Wydawnictwo MiND, 2016.
9. Juul J., *Życie w rodzinie. Wartości w partnerstwie i rodzicielstwie*. Wydawnictwo MiND, 2013.
10. Kozłowski W., Matczak E., *Aspiracje zawodowe rodziców w stosunku do własnych dzieci*. IBE, Warszawa 2012.
11. Markiewicz K., Kaczmarek B.L.J., Kostka-Szymańska M., *Cechy osobowości a decyzje adolescentów dotyczące planów edukacyjnych i zawodowych*. W: *Psychologia Rozwojowa*. Tom 15, nr 3, rok 2010, Wydawnictwo UJ, 2010.
12. Matczak A., *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych. Podręcznik*. Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2001.
13. Mudyń K., Kubacka D., *Kryzys, interwencja i pomoc psychologiczna. Nowe ujęcia i możliwości*. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.
14. Mysza-Strychalska L., *Koncepcje rozwoju zawodowego – przegląd wybranych stanowisk teoretycznych*. *Szkoła-Zawód-Praca*, nr 14/2017, Wydawnictwo UKW, Bydgoszcz 2017.
15. Paszkowska-Rogacz A., *Jak pomóc dziecku w podejmowaniu decyzji dotyczących kariery zawodowej. Poradnik dla rodziców*. 2015 (dostępny w internecie pod adresem: <http://www.poradnia.suwalki.pl/node/176>, dostęp 31.10.2018).
16. Peplińska A., Połomski P., Pogorzelska I., *Postawy rodzicielskie a preferencje zawodowe młodzieży*. W: *Psychologia Rozwojowa*. Tom 19, nr 2, rok 2014, Wydawnictwo UJ, 2010.
17. *Ramowy Program Wewnętrzny Systemu Doradztwa Zawodowego*, Kwalifikacje zawodowe kluczem do sukcesu, Poznań 2017 (www.cdzdm.pl, dostęp 31.10.2018).
18. Reber A., *Słownik psychologii*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2000.
19. Rosenberg M. B., *Porozumienie bez przemocy. O języku serca*. Jacek Santorski & Co, Warszawa 2003.
20. Wesołowska A., Pfeiffer A., *Kwalifikacyjne kursy zawodowe krok po kroku*. KOWEziU, Warszawa 2013 (<http://www.koweziu.edu.pl/item/531>, dostęp 31.10.2018).
21. Weysenhoff A., Kruk-Krymula E., Biłko J., Piekarski M., *Poradnik zanim podejmiesz decyzję z serii „Wybór Zawodu”. Poradnik dla doradców zawodowych, nauczycieli i pedagogów szkolnych (szkoła ponadgimnazjalna)*. MEN, Kraków 2011.

1. Barometr zawodów: <https://barometrzwodow.pl>.
2. Centralna Komisja Egzaminacyjna: <https://cke.gov.pl/egzamin-zawodowy/egzamin-zawodowy-formula-2017/informatory/informatory-2>.
3. Centrum Doradztwa Zawodowego dla Młodzieży w Poznaniu: www.cdzdm.pl.
4. Ministerstwo Edukacji Narodowej – Reforma systemu oświaty: <https://reformaedukacji.men.gov.pl/pytania-i-odpowiedzi/jak-beda-wygladaly-szkoly-branzowe-i-i-ii-stopnia-czy-zastapia-one-obecne-szkoly-zawodowe>.
5. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Informator o zawodach: <https://doradztwo.ore.edu.pl/informator-o-zawodach-szkolnictwa-zawodowego>.
6. Portal Wybieram Zawód: <http://www.wybieramzawod.pl/testy-i-materialy>.
7. Strona o wynagrodzeniach: <https://wynagrodzenia.pl>.
8. Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia: <http://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/wyszukiwarka-opisow-zawodow>.